

КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ
ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Збірник матеріалів круглого столу

м. Київ, 7 жовтня 2021 року

2021

УДК 372.8:34(063)
П 32

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
25 листопада 2021 року, протокол № 11*

Редакційна колегія:

Н. С. Кузнєцова, О. О. Кот, А. Б. Гриняк, М. М. Хоменко.

Відповідальний редактор: *М. М. Хоменко*

П 32 **Підвищення якості викладання галузевих юридичних дисциплін:**
збірник матеріалів круглого столу, (м. Київ, 7 жовтня 2021 р.). Київ: Київський
регіональний центр НАПрН України, 2021. 92 с.

ISBN 978-966-992-671-5

7 жовтня 2021 року у Київському регіональному центрі НАПрН України проведено круглий стіл, присвячений питанням підвищення якості викладання галузевих юридичних дисциплін, у якому взяли участь науковці, викладачі, аспіранти та працівники з практичним досвідом роботи.

До збірника увійшли тези доповідей і повідомлень учених, практикуючих юристів, представників судових органів, а також аспірантів, здобувачів та студентів.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, студентам, аспірантам, докторантам, суддям, адвокатам, нотаріусам та всім, хто цікавиться актуальними питаннями розвитку юридичної освіти.

УДК 372.8:34(063)

ISBN 978-966-992-671-5

© Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України, 2021
© Автори, 2021

ЗМІСТ

Деякі аспекти застосування гендерного підходу у викладанні дисциплін для магістрів Львівського державного університету внутрішніх справ Долинська М. С.	5
Порядок викладання практики Європейського суду з прав людини при підготовці сучасних правників Завгородній В. А.	8
Досвід викладання приватноправових дисциплін у магістратурі Зозуляк О. І.	11
Innovative system of training courses of sectoral legal and other juridical sciences Kirichenko A. A.	16
Юридичні клініки закладів вищої освіти як інноваційний напрямок розвитку правової освіти в Україні Кириченко Ю. В.	21
Колективні форми навчання як спосіб підвищення якості викладання галузевих юридичних дисциплін Костюченко О. Є.	24
Підвищення якості викладання сімейного права в умовах дистанційного навчання Красицька Л. В.	27
Дистанційна освіта: особливості викладання галузевих юридичних дисциплін у період карантинних обмежень Криворучко Л. С.	30
Особливості модернізації юридичної освіти в Україні в умовах євроінтеграційних процесів Магновський І. Й.	34
Інноваційні підходи до викладання дисципліни «Сімейне право» Менджул М. В.	37
Особливості практичної підготовки фахівців у галузі права з цивільно-правових дисциплін Міловська Н. В.	39
Якість викладання як елемент системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти Назаров І. В.	45

Адміністративно-правові особливості забезпечення якості вищої юридичної освіти в Україні Ногас Н. І.	49
Деякі аспекти навчальної мотивації науково-педагогічних працівників з підвищення якості викладання земельного, аграрного, екологічного права України Носік В. В.	51
Оптимізація найменування та змісту нормативної (обов'язкової) дисципліни «Педагогіка вищої школи та методика проведення НДР» в магістратурі права Чорноморського національного університету імені Петра Могили Озерський І. В.	57
Особливості методів та способів викладання юридичних дисциплін в сучасних умовах Олійник О. С.	59
Підвищення якості викладання юридичних дисциплін в умовах дистанційного навчання Селезньова О. М.	61
Специфіка викладання теорії держави і права в умовах зміни соціокультурного й технологічного середовища Стовпець О. В.	63
Технологічно-правові засади якості викладання державознавчих дисциплін Тернавська В. М.	68
Інноваційні технології викладання криміналістики в Україні в сучасних умовах Шепітько В. Ю.	72
Професійне самовдосконалення викладача галузевих юридичних дисциплін як умова якісної освіти Шимон С. І.	76
Зміни у викладанні адміністративно-правових дисциплін Школик А. М.	81
Щодо особливостей викладання постреформованого кримінального процесу Шумило М. Є.	84

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО
ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАГІСТРІВ
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Долинська М. С.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету
внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Очевидним є врахування гендерних особливостей у будь-якій сфері соціальної діяльності держави та одночасно є ваговою складовою її демократії [1, с. 357].

Ми погоджуємося з вченими, що системність гендерної освіти формується як за допомогою окремих курсів з гендерної проблематики, так і шляхом впровадження гендерного підходу щодо викладання гуманітарних навчальних дисциплін, в тому числі юридичного спрямування.

Як стверджує О. Волобуєва, на підставі анонімного опитування, встановлено, що існує окрема проблема, а саме, на рівні свідомості як науково-педагогічних працівників, так і здобувачів вищої освіти, щодо «сприйняття гендерних ролей в умовах закладів вищої освіти». У вищевказаних закладах явно прослідковується наявність гендерних стереотипів, а саме: поширених у суспільстві узагальнених уявлень про те, яким чином поведуться чоловіки та жінки. На думку вченої, саме вищевказані гендерні стереотипи негативно впливають на морально-психологічний клімат у навчальних групах, що в результаті впливає на ефективність засвоєння навчального матеріалу [2, с. 27].

При цьому зауважуємо, що науково-педагогічні працівники Львівського державного університету внутрішніх справ, які проводять заняття для здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр» в своїй освітній та науковій діяльності керуються Стандартом вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом МОН України від 17 серпня 2020 року

за № 1053 та Освітньо-професійною програмою «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженої наказом ректора Львівського державного університету внутрішніх справ 2 вересня 2020 року за № 196 [3, с. 27].

Ми погоджуємося, що значущою складовою професійної компетентності науково-педагогічного працівника закладів вищої освіти, в тому числі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, є його здатність створювати насамперед гендерно-чутливе середовище у навчальній групі чи курсі, де він проводить заняття [1, с. 27].¹

На нашу думку, гендерно-чутливе середовище у закладі вищої освіти, зокрема, закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання, має на меті:

- враховувати особливості життя жінок та чоловіків, а також молоді, людей з особливими потребами,
- подолання нерівності між гендерно-чутливими категоріями (здобувачами вищої освіти, насамперед, та науково-педагогічними працівниками закладу вищої освіти),
- просувати гендерну рівність в усіх аспектах життя (не лише студентського та для всіх інших соціальних груп, з якими стикаються здобувачі вищої освіти),
- врахувати конкретні умови, загальні соціальні фактори, які поєднуються зі специфічними умовами навчання та життя, як окремого здобувача вищої освіти, так і навчальної групи, курсу, а також, у певній мірі, специфіки закладу вищої освіти,
- прагнути до виховування здобувачів вищої освіти як гармонійно-розвинутих особистостей та майбутніх висококваліфікованих спеціалістів, зокрема, правників,
- створення в навчальних колективах сприятливого психологічного клімату,

¹ Волобуєва О. Здатність викладача закладу вищої освіти створювати гендерночутливе середовище. *Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2020. № 4. С. 25-34.

– навчити здобувача вищої освіти співпрацювати з гендерно-чутливими категоріями, щоб набуті знаття допомогли їм у майбутній професійній діяльності.

Варто наголосити на тому, що дійсно одним з найважливішим показників саме міжособистісних відносин у гендерно-чутливому середовищі є рівень згуртованості здобувачів вищої освіти у навчальній групі, в основі якої знаходиться мотивація здобуття якісних професійних знань та вміння працювати у команді.

Ми підтримуємо думку вчених, які пропонують з метою створення гендерно-чутливого середовища в умовах вищої школи необхідність розроблення програми щодо цілеспрямованого формування гендерної компетентності викладачів на засадах принципу моральності задля недопущення гендерно-зумовленої дискримінації майбутніх фахівців [1, с. 32].

Значущу та ключову роль щодо забезпечення гендерної рівності в закладі вищої освіти, в тому числі закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання, повинен відігравати науково-педагогічний працівник, який діє на підставі власного прикладу та із застосування свого життєвого та науково-освітнього досвіду.

Отже, науково-педагогічний працівник, в певній мірі, також може слугувати прикладом для наслідування, в тому числі щодо своїх наукових та професійних якостей, етичних, моральних та загальнолюдських цінностей, вміння створювати гендерно-чутливого середовище, яке здобувачі вищої освіти втілять працюючи за фахом.

Таким чином, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, в тому числі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, необхідно заохочувати щодо створення гендерно-чутливого середовища у навчальних групах, курсах, де вони викладають.

На нашу думку це сприятиме як підвищенню ефективності навчання здобувачів вищої освіти, зокрема магістрів – як майбутніх правників, а також сприятиме підвищенню рейтингів закладів вищої освіти, в тому числі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Література:

1. Юр'єва О. Ю. Врахування гендерного компонента у викладанні англійської мови у ВНЗ. Наукові записки

Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна. 2015. Вип. 56. С. 357-360. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_56_130.

2. Волобуєва О. Здатність викладача закладу вищої освіти створювати гендерно-чутливе середовище. *Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2020. № 4. С. 25-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2020_4_5

3. Долинська М. С. Деякі аспекти проходження стажування магістрами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *The XVII International Science Conference «Current trends in the development of science and practice»*, June 07 – 09, 2021. Haifa, Israel. 2021. P. 75-77.

ПОРЯДОК ВИКЛАДАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ПРАВНИКІВ

Завгородній В. А.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Проведений аналіз навчально-методичних матеріалів закладів вищої освіти, що готують фахівців для органів публічної влади та недержавних установ і організацій у класичних університетах, органів судової влади, здійснення адвокатської діяльності, правоохоронних органів дає підстави стверджувати про різний ступінь впливу практики Європейського суду з прав людини на підготовку правників, що обумовлюється такими чинниками: а) орієнтацією закладів вищої освіти на сферу подальшої діяльності своїх випускників; б) наявністю на кафедрах закладів вищої освіти фахівців, до сфери наукових інтересів яких входить практика Страсбурзького суду; в) реалізація закладами вищої освіти визначених законодавством автономних можливостей; г) залежність освітніх програм закладів вищої освіти з підготовки правників чи програм підвищення їх кваліфікації від політики

міністерств або відомств, яким такі заклади підпорядковані; д) включення практики Європейського суду з прав людини як окремої навчальної дисципліни переважно до освітніх програм підготовки магістрів [1, с. 230].

Принагідно зазначимо, що під впливом практики Суду Ради Європи на юридичну освіту слід розуміти дію правових позицій Європейського суду з прав людини на правосвідомість та поведінку учасників освітнього процесу, передусім науково-педагогічних працівників, які залучені до підготовки правників та правоохоронців у закладах вищої освіти, в результаті чого практика Страсбурзького суду включається до освітніх програм підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність» як окрема навчальна дисципліна чи складова інших навчальних дисциплін, предметом вивчення яких є міжнародні стандарти прав людини і основоположних свобод, а також їх реалізація в діяльності судових і правоохоронних органів України та правозахисних інституцій.

Враховуючи важливу роль та значення практики Страсбурзького суду у становленні України як правової держави, переконані, що її вивчення здобувачами правничої освіти в закладах вищої освіти має відбуватися у такому порядку:

1) первинне отримання знань про роль практики Європейського суду з прав людини в національному правопорядку має відбуватися при опануванні базових навчальних дисциплін підготовки бакалавра, серед яких «Теорія держави і права», «Конституційне право», що вивчаються на 1 та 2 курсі підготовки;

2) перелік обов'язкових компонентів освітньої програми бакалавр має бути доповнений навчальною дисципліною «Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні» обсягом 90 академічних годин (3 кредити), що має вивчатися здобувачами вищої освіти на 3-му році підготовки;

3) передбачити вивчення практики Суду Ради Європи при опануванні всіх навчальних дисциплін, присвячених захисту або гарантіям прав і свобод людини в Україні;

4) включити практику Страсбурзького суду до тем тих дисциплін бакалаврської програми, в рамках яких вивчається порядок обмеження прав та/або свобод людини на національному рівні (передусім, кримінальний та адміністративний процес,

адміністративна відповідальність, кримінально-виконавче право, цивільний процес);

5) на останньому (4-му) році підготовки бакалавра серед вибіркових дисциплін передбачити вузькоспеціалізовані навчальні курси, які б сприяли більш глибокому ознайомленню здобувачами вищої освіти з практикою Страсбурзького суду;

6) на другому (магістерському) ступені вищої освіти, з урахуванням спеціалізації програм здобувачів, передбачити обов'язкові навчальні курси з вивчення практики Страсбурзького суду. Такими навчальними дисциплінами, зокрема, мають бути: «Урахування практики Європейського суду з прав людини в кримінальному провадженні»; «Питання практики Європейського суду з прав людини в кримінальному праві»; «Роль практики Страсбурзького суду при здійсненні адміністративного судочинства» тощо;

7) з метою належної підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «доктор філософії» за спеціальністю «Право» до ключових дисциплін освітньої програми, серед яких «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу», «Актуальні проблеми кримінального права» тощо, включити теми, що присвячені питанням дотримання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у світлі практики Суду Ради Європи.

Запропонований вище підхід до включення практики Страсбурзького суду в навчальний процес підготовки правників кореспондується з проектом Концепції розвитку юридичної освіти, в п. 2.6 «Зміст освітніх програм для здобувачів вищої юридичної освіти» якого наголошується, що освітні програми та навчальні плани мають розроблятися із залученням представників правничих спільнот та повинні відображати процеси і тенденції, які мають місце в правозастосуванні, а саме використання та огляд рішень національних та міжнародних судів, зокрема практики Європейського суду з прав людини, її включення в освітній процес відповідно до рекомендацій Ради Європи [2].

Ця ідея знаходить свій розвиток і в проекті Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії, в п. 21 якої йдеться про таке: «Враховуючи, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є основним орієнтиром для захисту прав людини в Європі, а також те, що Конвенція стала складовою

частиною національної правової системи, і зважаючи на зобов'язання України вживати заходів з метою гарантії довгострокової ефективності системи контролю, встановленої Конвенцією, слід гарантувати, щоб вивчення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини повною мірою увійшло до навчальних програм правничих шкіл не тільки як самостійна дисципліна, але й як компонент кожної юридичної дисципліни (кримінального права, цивільного права тощо) для того, щоб випускники правничих шкіл, незалежно від спеціалізації, були свідомі умов застосування Конвенції у своїй галузі» [3].

Література:

1. Завгородній В.А. Вплив практики Європейського Суду з прав людини на юридичну освіту в Україні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 223-233
2. Концепція розвитку юридичної освіти Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoiyuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>
3. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. URL: <https://uba.ua/documents/2016%20-%200-%20Education%20Concept.pdf>

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У МАГІСТРАТУРІ

Зозуляк О. І.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Останніми роками провідні фахівці у сфері юриспруденції піднімають питання щодо якості викладання галузевих

юридичних дисциплін, а також використання новітніх методик та підходів у навчальному процесі, що є надзвичайно позитивним. Особлива увага звертається на якість викладання блоку приватноправових дисциплін, адже останні без перебільшення складають основу юридичної освіти.

У рамках цих тез також хочу долучитися до процесу обміну досвідом викладання та певним баченням щодо особливостей подачі навчального матеріалу при вивченні спецкурсів магістрантами напряму «Приватне право» та «Корпоративне право». Так, зокрема, вважаю за доцільне звернути увагу на такі основні моменти, до характеристики яких перейду далі.

Передусім слід наголосити, що оскільки магістранти уже володіють базовими знаннями з курсів «Цивільне право», «Зобов'язальне право» та «Господарське право», викладання усіх спецкурсів повинно бути спрямоване на поглиблення знань з цивільного права, адже міцна теоретична основа є запорукою формування у студентів не тільки вміння прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів цивільного права, а й фаховості загалом.

Таке поглиблене вивчення відбувається через ознайомлення студентів із доктринальними дискусійними аспектами теми, що розкривається, характеристику міжгалузевих та міжінституційних зв'язків, що характерні для цивільного права як права приватного. У цьому зв'язку слід погодитися з думкою С. І. Шимон, яка наголошує, що студент повинен засвоїти базові категорії цивільного права, уміти аналізувати їх законодавче оформлення та використовувати їх при постійному інформаційному оновленні правової інформації [1].

Переконана, що підхід у викладанні повинен бути спрямований на поєднання трьох складових: а) цивільне законодавство; б) доктрина цивільного права; в) актуальна практика застосування норм цивільного законодавства. Якщо не буде єдності цих трьох компонентів, студент отримає уривчасті знання і не сформує цілісного бачення щодо фундаментальних понять приватного права.

До прикладу, якщо акцентувати увагу виключно на аналізі вітчизняного цивільного законодавства, студент не зможе зрозуміти та досягнути площину його практичного застосування, а також адаптувати відповідні законодавчі положення під конкретні цивільні правовідносини. Справді, як слушно з цього приводу

наголошує Н.С. Кузнецова, «ми повинні вчити наших студентів цивільному праву у всіх його проявах, не обмежуючи, а тим більше не підмінюючи його цивільним законодавством» [2].

Якщо ж, навпаки, робити акцент виключно на доктрині цивільного права, то в такий спосіб можна затеоретизувати знання студента, акцентуючи увагу на певні концепції, теорії, які у відриві від законодавства та практики його застосування не зможуть дати очікуваний результат в частині якості знань. У свою чергу, акцент тільки на судову практику, яка на сьогодні залишається у певній мірі суперечливою, місцями без належного теоретичного підґрунтя також не посприє набуттю студентом належних теоретичних та практичних знань.

З огляду на наведене, ще раз наголошую, що тільки шляхом поєднання і правильній пропорційній подачі законодавчого матеріалу, особливостей його втілення у практиці застосування та відповідного доктринального бачення теми, що розглядається, вдасться сформувати фахового юриста.

Як лекційні, так і семінарські заняття, повинні носити в своїй основі проблемний характер із системною аналітикою. Викладання дисциплін відповідного циклу слід спрямовувати у руслі тенденцій розвитку цивільного законодавства, що є особливо актуальним в умовах рекодифікації ЦК України.

Закріпленню відповідних теоретичних знань студентства сприяє аналіз наукових публікацій в рамках роботи на семінарських заняттях. Практикую використання конкретних статей за тією чи іншою вузькою проблематикою, які пропоную для реферування студентству, роботу із збірниками тез за результатами проведених наукових заходів. Сучасні студенти, як показує мій досвід викладання, надають перевагу саме науковим статтям чи тезам, легко працюють з електронними ресурсами, у порівнянні із паперовими, що також треба враховувати. Непересічне значення відіграє залучення студентів до наукових гуртків цивілістичного спрямування, участі у конференціях та інших заходах науково-практичного характеру. Важливою формою роботи студентів продовжують відігравати письмові роботи у формі рефератів, есе тощо, проте за умови, що вони містять у собі творчий авторський підхід.

Виклад кожної теми підкріплюється актуальною судовою практикою. У цьому контексті треба відзначити кропітку роботу

Верховного Суду за напрямом систематизації відповідної судової практики залежно від виду цивільно-правового спору. Так, втілення відповідних правових висновків у дайджестах, які формує Верховний Суд, спрощення процедури електронного пошуку правових позицій Верховного Суду, проведення численних вебінарів та інших заходів, безумовно, оптимізують процес пошуку судової практики та дозволяють акцентувати увагу безпосередньо на її аналізі.

Так, тільки за останній рік Верховним Судом, Асоціацією правників України, Асоціацією адвокатів України проведено ряд онлайн заходів за найрізноманітнішою актуальною тематикою, зокрема, в частині проблематики ефективних способів захисту цивільного права та інтересу, корпоративних, кредитних, вкладних, та інших правовідносин, фраздаторних правочинів, дифамаційних спорів, недійсності правочинів, оренди державного та комунального майна, звернення стягнення на предмет іпотеки, застосування принципів цивільного права, відеозаписи яких є у вільному доступі, що, однозначно, позитивно впливає на розуміння магістрантами тієї чи іншої проблеми, шляхи її вирішення та формування свого власного бачення стосовно останньої.

Формуванню правничого мислення студента-юриста сприяє також аналіз рішень Європейського суду з прав людини у цивільних спорах, що є невід'ємною складовою у навчальному процесі магістрантів.

Використовую у своїй навчальній роботі також відповідні платформи на телеграм-каналах, які пов'язані з аналізом судової практики, зокрема, «Центр дослідження судової практики», «Цивілістична платформа», а також інформаційний ресурс відповідних груп у соцмережі «Facebook», до прикладу, «Корпоративне право» та «Цивільне право».

У випадках, коли тематика занять пов'язана з інститутом зобов'язального права, практикую роботу студентів з конкретними цивільно-правовими договорами, адже аналіз договорів за їх договірними пунктами дозволяє зрозуміти алгоритм їх складання, якість договірної техніки, відслідкувати типові помилки, які допускають юристи, ведучи договірну роботу клієнтів. Коли ж тематика семінарських занять стосується проблемних аспектів регламентації корпоративних відносин, до

відповідного аналізу додаються статuti та інші локальні корпоративні акти юридичних осіб. Деякі теми, особливо, ті, які пов'язані із банківським відносинами, цінними паперами, валютними цінностями обумовлюють потребу характеристики тих підзаконних нормативно-правових актів, що видаються відповідними регуляторами у даній сфері.

Особливу увагу при проведенні семінарських занять приділяю формуванню у студентів навиків юридичної аргументації як одного із основних методів у юридичній практиці. Власне, семінарські заняття й виступають основою розвитку правничого мислення студентства, адже через вирішення різних завдань практичного характеру студент формує здатність зрозуміло та переконливо висловлювати свої аргументи (як усно, так і письмово).

Надзвичайно важливо відслідковувати, що саме зацікавлює студентів, які форми роботи вони сприймають найкраще, з тим, щоб викликати інтерес до вивчення дисциплін цивільно-правового блоку, ініціативність у пошуку нових різноаспектних тем дослідження, що, безумовно, є складовою подальшої практичної роботи майбутніх юристів.

Усі вищенаведені підходи при викладанні дисципліни приватноправового характеру є запорукою формування основних компетентностей у сучасного юриста, зокрема, в частині роботи із законодавчими актами, аналізом різних джерел цивільного права, судової практики, послідовності та грамотності у викладі власних думок, володіння основами юридичної аргументації, знання проблемних питань цивілістичної доктрини.

Література:

1. Шимон С. І. Дидактичні принципи цивілістичних дисциплін. Дев'ять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. І. С. Канзафарова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; економ.-прав. ф-т; Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Одеса: Астропринт. 2019. С. 35-40.

2. Кузнєцова Н. С. Місце приватноправових дисциплін у процесі формування практичних навичок юриста. Дев'ять

юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. І. С. Канзафарова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; економ.-прав. ф-т; Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Одеса: Астропринт. 2019. С. 19-23.

INNOVATIVE SYSTEM OF TRAINING COURSES OF SECTORAL LEGAL AND OTHER JURIDICAL SCIENCES

Kirichenko A. A.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Head of the Department of Law of the Faculty of Economics and Law
Philip Orlik International Classical University
Mykolaiv, Ukraine*

Developed by the author and A.S. Tuntula is an **innovative educational system for eleven-level basic (for lawyers) and accompanying (for non-lawyers) juridical education**, including teaching of sectoral legal and other juridical sciences² [1, p. 129-132; 2, p. 81-84; 3, p. 88-92; 5 and etc.], can be schematically represented by the example of the discipline «Anticriminal branch of law» as follows :

1. Retrospective special training course of the Anticriminal branch of law [3, p. 88-89].

² This refers to the result of the innovative classification of juridical sciences in the context of their basic main hypertasks into theorological, regulatory and antidelict (basicantidelict, procedural, methodological) juridical sciences [4, p. 18-20]. At the same time, this division in the context of the first basic main hypertask of jurisprudence can be represented by the classification of juridical sciences into legal (regulatory, basic antidelict, procedural and, in a sense, theorological) and non-legal (methodical and, in a sense, theorological) juridical sciences [4, p. 21]; and in the context of the second basic main hypertask of jurisprudence – into antidelict (basic antidelict, procedural, methodical and, in a sense, theorological) and non-delictal (regulatory and, in a sense, theorological) juridical sciences [4, p. 21],

2. Paradigm training course of the Anticriminal branch of law, the provisions of which should :

2.1. Comprehensive distribution between such special training courses of the Anticriminal branch of law, such as :

2.1.1. The system of basic special training courses for the Anticriminal branch of law for each of the specializations and/or subspecializations of the legal or antidelictal specialty of the school specialized educational qualification level (EQL) [3, p. 89].

2.1.2. Basic university bachelor's special training course in the Anticriminal branch of law.

2.1.3. The system of basic university specialist special training courses of the Anticriminal branch of law for each of the specialties and specializations or subspecializations of specialists.

2.1.4. The system of basic academic special training courses of the Anticriminal branch of law for each of the specialties, specializations and subspecializations of masters.

2.1.5. The system of basic special training courses for postgraduate education in the Anticriminal branch of law for each of the specialties and specializations or subspecializations of foramens, specialists and masters of jurisprudence.

2.2. Together with reference training courses in other juridical sciences, form the basis for completing :

2.2.1. Systems of summative special training courses in jurisprudence in general, that is when the concept is determined, from which juridical sciences, which provisions, and to what extent each of the following summative special training courses in jurisprudence should be made up :

2.2.1.1. The system of basic summative special training courses on the basics of jurisprudence for preschool EQL : 2.2.1.1.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.1.2. Facilitated order of its receipt. 2.2.1.1.3. A special order of its receipt.

2.2.1.2. The system of basic summative special training courses on the basics of jurisprudence for school EQL : 2.2.1.2.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.2.2. Facilitated order of its receipt. 2.2.1.2.3. A special order of its receipt. 2.2.1.2.4. The penitentiary order of its receipt [3, p. 89].

2.2.1.3. The system of accompanying summative special training courses on the basics of jurisprudence for each of the specialties and specializations and / or subspecializations of a qualified worker of

EQL : 2.2.1.3.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.3.2. Facilitated order of its receipt. 2.2.1.3.3. A special order of its receipt. 2.2.1.3.4. The penitentiary order of its receipt [3, p. 89-90].

2.2.1.4. The system of accompanying summative special training courses on the basics of jurisprudence for each of the non-judicial specialties and specializations or subspecializations of the school specialized EQL : 2.2.1.4.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.4.2. A special order of its receipt. 2.2.1.4.3. The penitentiary order of its receipt [3, p. 90].

2.2.1.5. The system of accompanying summative special training courses on the basics of jurisprudence for each of the non-judicial specializations and specializations or subspecializations of the university EQL : 2.2.1.5.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.5.2. A special order of its receipt. 2.2.1.5.3. The penitentiary order of its receipt.

2.2.1.6. The system of accompanying summative special training courses on the basics of jurisprudence for each of the non-judicial specialties and specializations or subspecializations of the academic EQL : 2.2.1.6.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.6.2. A special order of its receipt. 2.2.1.6.3. The penitentiary order of its receipt.

2.2.1.7. The system of accompanying summative special training courses on the basics of jurisprudence for each of the non-judicial specialties and specializations or subspecializations of the academic EQL : 2.2.1.7.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.7.2. A special order of its receipt. 2.2.1.7.3. The penitentiary order of its receipt.

2.2.1.8. The system of accompanying summative special training courses on the basics of jurisprudence for non-standard EQL : 2.2.1.8.1. The usual order of its receipt. 2.2.1.8.2. Facilitated order of its receipt. 2.2.1.8.3. A special order of its receipt. 2.2.1.8.4. The penitentiary order of its receipt [3, p. 90].

In the context of the proposed version of **the innovative system of training courses of the Anticriminal branch of law on the new doctrine of free and affordable eleven-level basic and accompanying juridical education**, it should be emphasized that the existing teaching methodology of academic disciplines leads to the emergence of the following **categories of teachers in the way of training disciplines** :

1. **Readers**, that is, such employees of educational institutions, who, having chosen any course of an academic discipline, developed

by another scientist or academic, actually «read» it, when the «reading» methodology determines the division of readers, in turn, into :
1.1. **Elementary readers**, that is, such employees of educational institutions who «read» someone else's course without any comments and other explanations about certain provisions of the course [3, p. 90].
1.2. **Qualified readers**, that is, such employees of educational institutions, who «read» someone else's course with the necessary comments and other explanations about certain provisions of the course [3, p. 91; 5].

2. **Academic**, that is, such employees of educational institutions, who develop their own course of training discipline, according to the degree of development, of which they are divided into :
2.1. **Unqualified academics**, that is, such employees of educational institutions, who choose several courses of training discipline, developed by other scientists or academics, and on their basis develop a course of training discipline without introducing their own provisions.
2.2. **Qualified academics**, that is, such employees of educational institutions, who develop their own course of training discipline with full, predominant or partial use of their own results of scientific activity.

With all the positiveness of the figure of a qualified **academics**, it is in significant contradiction with the most effective, rational and high-quality procedure for the formation and updating for each academic year based on the results of the annual defense of dissertations of curriculum of all training disciplines, and, therefore, the formation and updating of reliable education standards in all EQLs by a special commission of the Ministry of Education and Science of Ukraine (the relevant profile ministry of another state) with the participation of leading scientists and teachers and customers of graduates of each of the EQLs [2, p. 86-87; 5]. After all, the results of the work of a qualified academic do not go through such a procedure and are independent in this aspect and such, according to the results of which there is no complete confidence that they fully meet, in the end, the educational standards of the corresponding EQL. On the other hand, it is qualified academic, who can most quickly introduce effective, rational and high-quality results of scientific activity into the educational process [2, p. 87; 3, p. 91; 5].

References:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира : коллективная монография / кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко. 2-е изд. Николаев : Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, 2015. 1008 с.
2. Кириченко А. А., Тунтула А. С. Новая доктрина пятнадцатилетнего образования : монография / под ред. А. А. Кириченко. Николаев : ННУ им. В. А. Сухомлинского, 2017. 176 с. URL : http://philology.mdu.edu.ua/?page_id=344 <3>
3. Кириченко А. А. Новая доктрина одиннадцатилетнего образования и его учебного обеспечения : монография / А. А. Кириченко, А. К. Виноградов, Ю. Д. Ткач, А. С. Тунтула; под ред. А. А. Кириченко. Киев : Издатель Назаров О. А., 2019. 182 с. (приложение к электронному реферативно-научному журналу «Судебно-психологическая экспертиза. Применение полиграфа и специальных знаний в юридической практике»), русс., укр. URL : <http://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-a-a/971-kirichenko-a-a-vinogradov-a-k-tkach-yu-d-tuntula-a-s-novaya-doktrina-odinnadtsatiurovnevogo-obrazovaniya-i-ego-uchebnogo-obespecheniya-monografiya>
4. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>
5. Розширена доповідь О. А. Кириченка «Недоліки та надбання міжнародного і вітчизняного правового регулювання освіти та новітня доктрина чотирнадцятиступеневої освіти та науки». 22 510 слів. Парламентські слухання «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» 09 груд. 2015 р. URL: <http://ihpl-mnu.mk.ua/головна/science/conference/розширена-доповідь-о-а-кириченка-недо/>

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Кириченко Ю. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри політології та права
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

Проблеми реформування системи вищої освіти загалом і вищої юридичної освіти зокрема, мають розглядатись як найважливіші державні пріоритети, оскільки від їхнього своєчасного та ефективного розв'язання безпосередньо залежить майбутнє суспільного розвитку України. При цьому доречним є зауваження С. Головатого, що нині ця вимога часу стала конституційною вимогою [1, с. 186], тому що в Основному Законі України серед усіх видів вищої освіти згадується тільки вища юридична освіта (статті 127, 148).

У більшості випадків за результатами навчання ми отримуємо випускника, який має відповідні знання, але не володіє специфікою у тій чи іншій галузі правозастосування, що не відповідає вимогам ринку юридичних послуг, основною потребою якого є наявність глибоких спеціальних правових знань та професійних компетентностей. При цьому слід наголосити, що важливим напрямом підвищення рівня практичної підготовки майбутніх фахівців у галузі права є запровадження та активізація діяльності існуючих в Україні понад 100 юридичних клінік у закладах вищої освіти, які працюють фактично в розріз із освітнім процесом [2, с. 8].

Існування юридичних клінік є важливим елементом практичного орієнтованого навчання, яке не тільки розвиває правничі компетенції та розуміння соціальної ролі правника, а й допомагає усвідомити основоположні цінності юридичної професії: компетентне представництво клієнта (як-то надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, опитування та представництва клієнта у відповідних органах та установах, складання від його імені документів як непроцесуального, так і процесуального характеру), розвиток

почуття справедливості, моральності та доброчесності, постійний розвиток упродовж усієї професійної діяльності. Окрім цього, в процесі практичної підготовки здобувач вищої юридичної освіти має набути навички логічного, критичного та аналітичного аналізу документів правового характеру, навички консультування із правових питань, навички самостійної підготовки проектів, актів правозастосування тощо.

Головним завданням діяльності юридичної клініки є надання здобувачами вищої освіти, які навчаються на старших курсах, безоплатної правничої допомоги особам, що перебувають в уразливому стані та не мають фінансової можливості найняти професійного адвоката. На призначення юридичних клінік вказує й М. Т. Лоджук, що полягає у переслідуванні двох основних цілей: освітньої, тобто набуття студентами практичних навичок у процесі надання правової допомоги на безоплатній основі тих, хто не може звернутися за платними правовими послугами. Освітня ціль діяльності юридичної клініки є головною, що зумовлено причинами зародження самої ідеї використання юридичних клінік у навчальному процесі підготовки юристів [3, с. 9].

Конституція України у ст. 59 закріпила положення, згідно якого «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [4]. Такий підхід застосовано й в конституціях деяких держав континентальної Європи. Наприклад, у ч. 3 ст. 21 Конституції Чорногорії закріплено, що «правова допомога може бути безоплатна, згідно із законом» [5], а в п. 3 ст. 29 Конституції Швейцарії записано, що «кожна особа, яка не має потрібних коштів, має права на безоплатне правосуддя Оскільки це необхідно для додержання її прав, вона має право на безоплатну юридичну допомогу» [6, с. 541].

Аналізуючи конституції європейських держав варто наголосити, що в деяких із них безоплатна юридична (правова) допомога надається лише в кримінальному процесі. Зокрема, Конституція Албанії у п. d) ст. 31 встановила, що «у процесі кримінального судочинства кожен має право: ... користуватися безоплатною юридичною допомогою у випадках відсутності достатніх коштів» [7, с. 186–187]. У той же час в окремих конституціях визначено обов'язок держави надавати безоплатну юридичну (правову) допомогу й в інших категоріях справ. Наприклад, у п. 2 ст. 37 Конституції Чехії закріплено, що «кожен

має право на правову допомогу під час розгляду його справи в судах, інших державних органах чи органах публічної адміністрації з моменту початку впровадження» [6, с. 528]. Також варто звернути увагу й на те, що суб'єкти права на безоплатну вторинну правничу допомогу, які визначені у чинному законодавстві України, по суті, у переважній більшості співпадають з основними категоріями громадян, які звертаються за правничою допомогою до юридичних клінік [8, с. 15].

Таким чином, підсумовуючи вище зазначене можна зробити висновок, що юридична клініка як форма практичної підготовки здобувачів вищої юридичної освіти, надає можливість набути їм практичних умінь і навичок, а також вміння безпосередньо застосовувати здобуті науково-теоретичні знання у галузі права на практиці та загалом орієнтуватися в майбутній юридичній професії.

Література:

1. Головатий С. Конституційні зміни 2016 року щодо правосуддя: нагальна потреба в реформі правничої освіти (тези). *Право України*. Київ, 2016. №11.
2. Бошицький Ю. Л., Кожевникова В. О. Реформування вищої правової академічної освіти в Україні: удосконалення професійних навичок юриста в університетських юридичних клініках. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2019. №1. С. 7-10.
3. Лоджук Т. М. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 22 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
5. Конституція Республіки Чорногорія від 19 жовтня 2007 р. URL: <http://www.constitutions.ru/archives>.
6. Конституции государств Европы: у 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. Т. 3. 792 с.
7. Конституции государств Европы: у 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. Т.1. 824 с.
8. Дубчак Н. С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина: автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

КОЛЕКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Костюченко О. Є.

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Підготовка студентів-юристів загалом вимагає від них постійного удосконалення своїх знань, умінь та навиків. Під час навчання у закладі вищої освіти студенти-юристи повинні не лише отримати знання доктрини права, законодавства та практики його застосування, а й опанувати вміння та навички самостійно вчитися, визначати обставини справи за наявними доказами й контролювати свої результати. Допомогти у цьому майбутнім юристам мають науково-педагогічні працівники, зокрема шляхом перегляду, удосконалення й оновлення своїх методичних підходів до викладення навчальних курсів та організації самостійної роботи студентів.

Беззаперечним є той факт, що в основі будь-якої юридичної діяльності лежить принцип верховенства права. Водночас, під час вирішення спорів у судовому порядку застосовується принцип змагальності сторін. Як зазначає Ян Берназюк, «загалом принцип змагальності прийнято розглядати як основоположний компонент концепції «справедливого судового розгляду» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що також включає споріднені принципи рівності сторін у процесі та ефективної участі. Відповідно до ст. 129 Конституції України основними засадами судочинства є, серед іншого, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості» [1]. Із цього випливає, що під час підготовки студентів-юристів програмні результати навчання мають забезпечувати не лише знання норм права, а й володіння навичками обґрунтування і доведення своєї правової

позиції. У судовому порядку криється певна специфіка розв'язання юридичних спорів та конфліктів. Ця специфіка полягає в тому, що кожна сторона спору повинна довести ті обставини, на які вона посилається на підтвердження чи заперечення вимог.

Отже, навчальні завдання студентів-юристів, зокрема при колективних формах роботи, можуть передбачати їх виконання з розподілом ролей, наприклад: позивач, відповідач, суддя. Такі ролі ставлять перед студентами однакові по суті, але різні за змістом цілі. Одна група студентів має довести свої позивні вимоги. Інша група повинна заперечити позивні вимоги. Третя група студентів повинна оцінити докази у справі та винести рішення. Колективні ігрові форми виконання навчальних завдань з рольовим розподілом дають можливість моделювати практичні ситуації з варіативністю поведінки рольових груп та професійних навиків.

Цивільне судочинство також має свою специфіку. Зокрема, у ст. 13 «Диспозитивність цивільного судочинства» Цивільного процесуального кодексу України зазначається, що: «1. Суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках. 2. Збирання доказів у цивільних справах не є обов'язком суду, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом. 3. Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи, в інтересах яких заявлено вимоги, за винятком тих осіб, які не мають процесуальної дієздатності» [2].

Визначаючи мету та стратегію виконання навчального завдання в царині приватного права, є доцільним передбачити, що в процесі підготовки студенти-юристи повинні опанувати конкретні специфічні навички й розвинути певні властивості, зокрема стресостійкість. Наприклад, коли студенти, які виконують роль представників позивача чи відповідача, зазнають у спорі поразки, і їхня позиція виявляється програвшою, вони все

одно повинні виконати всі покладені на них обов'язки за розігруваною роллю. Такі колективні ігрові форми навчання студентів-юристів сприяють формуванню у них стресостійкості. Юридична практика прямо пов'язана з вирішенням конфліктів, які, за твердженням О. Ф. Скакун та І. М. Овчаренко, є зіткненням протилежно спрямованих, несумісних один з одним цілей, інтересів і способів їх досягнення, що перешкоджає їх практичному здійсненню і пов'язане з негативними емоційними переживаннями [с. 73]. Отже, колективні форми виконання навчальних завдань з поляризацією рольової мети студентів є ефективними для формування специфічних навиків майбутніх юристів під час роботи в конфліктних ситуаціях.

При застосуванні колективних ігрових форм навчання на кшталт судового розгляду справи, на наше переконання, студентам необхідно надавати комплект документів для аналізу, а не фабулу справи. Це дещо подовжує час виконання навчального завдання, але сприяє формуванню навичок самостійного аналізу обставин справи та вибору тих обставин, які є принциповими у справі. Також з комплекту документів студенти повинні обрати ті, які будуть доказами у справі, що також є важливим у формуванні професійних компетенцій юриста. Для вибору стратегій захисту обраної правової позиції під час вирішення навчального завдання з конкретними обставинами справи студенти повинні бути ознайомлені з конкретними способами, методами, алгоритмами роботи. Досягти такої мети можна, ознайомивши студентів з такими моделями, способами, методами, алгоритмами у процесі вирішення ситуаційних завдань під час практичних занять. На наше переконання, необхідно починати ознайомлення студентів з такими моделями у ситуаційних завданнях, в яких чітко визначено обставини справи і вже після цього переходити до колективних ігрових форм навчання на кшталт судового розгляду справи.

Колективні форми роботи в процесі навчання студентів-юристів мають займати ключове місце, тому що саме вони забезпечують початкове формування професійних компетенцій та розвивають комунікативні навички.

Література:

1. Берназюк Я. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі. *Судебно-юридическая газета*. 11 вер. 2019 р. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi?fbclid=IwAR0Kbfm0UErhKQa1vbQLqVjjsvOpU7cdr5hXqs_r591GzJFJ1xrjn09C80g (дата звернення: 01.07.2021).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. Ст. 1088.
3. Скакун О. Ф., Овчаренко Н. И. Юридическая деонтология учебник / под ред. проф. Скакун О. Ф. Х. : Основа, 1999. 304 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Красицька Л. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Застосування дистанційної форми навчання або елементів дистанційного навчання ставить певні вимоги щодо якості викладання навчальних дисциплін у студентів-правників, зокрема й щодо викладання сімейного права.

Особливості викладання сімейного права обумовлені тим, що сімейне право вивчається у закладах вищої освіти як окрема навчальна дисципліна або як частина навчальної дисципліни «Цивільне право», що пов'язане з тим, що в сучасній доктрині приватного права склалося два основних підходи до розуміння місця сімейного права в системі права: 1) сімейне право є підгалуззю цивільного права (М. М. Дякович, І. В. Жилінкова, Р. А. Майданик, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко); 2) сімейне

право є самостійною галуззю права (Т. В. Боднар, З. В. Ромовська, В. І. Труба, Ю. С. Червоний).

В умовах дистанційного навчання при викладанні сімейного права України з метою підвищення якості викладання доцільно зосередити увагу на таких аспектах.

По-перше, сімейне право є галуззю приватного права, тому доцільно розглядати правове регулювання певних сімейних відносин у контексті субсидіарного застосування норм Цивільного кодексу України до регулювання цих відносин, наприклад, щодо обчислення та перебігу позовної давності до вимог, що впливають із сімейних відносин, підстав та наслідків визнання сімейно-правових договорів недійсними тощо. Аналіз норм чинного Сімейного кодексу України доцільно проводити з урахуванням граматичного, системного, історичного, логічного способів тлумачення сімейно-правових норм. При цьому необхідно визначитися з поглядом щодо того, що в Концепції оновлення Цивільного кодексу України пропонується оновлення сімейного права як частини Цивільного кодексу України.

По-друге, при викладанні сімейного права України необхідно вивчати міжнародно-правові договори, що регулюють сімейні відносини, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України, та необхідно враховувати євроінтеграційні процеси України. Так, були ратифіковані Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р., Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, від 15 жовтня 1975 р. тощо. Україна приєдналася до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 р., Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 2 жовтня 1973 р., Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 р. та ін.

По-третє, необхідно враховувати, що відповідно до ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. №3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди під час розгляду справ застосовують Конвенцію та практику Суду як джерело права, тому ретельному аналізу підлягають рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту права на повагу до приватного і сімейного життя, що охороняється ст. 8 Конвенції про захист прав людини і осново-

положних свобод від 04 листопада 1950 р. Зокрема доцільно проаналізувати Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лазоріва проти України» від 17 квітня 2018 р., Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 р., Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М.Р. та Д.Р. проти України» від 22 травня 2018 р., Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіні проти України» від 18 грудня 2008 р.

По-четверте, вивчення сімейного права України передбачає не тільки аналіз нормативно-правових актів, що регулюють сімейні відносини, а й аналіз постанов Верховного Суду, оскільки згідно з ч. 4 ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду. Зокрема доцільно проаналізувати постанови Верховного Суду щодо розгляду цивільних справ про встановлення факту проживання однією сім'єю жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, про поділ спільного майна подружжя, про стягнення аліментів з повнолітніх дітей на утримання непрацездатних батьків, про стягнення аліментів на утримання повнолітніх дітей, які продовжують навчання, та ін.

Отже, в умовах дистанційного навчання доцільно в Робочій програмі навчальної дисципліни «Сімейне право» зробити гіперпосилання на відповідні міжнародно-правові акти, нормативно-правові акти України, Рішення Європейського суду з прав людини, постанови Верховного Суду, які рекомендуються для ознайомлення здобувачам вищої освіти.

Таким чином, комплексний підхід до викладання сімейного права в умовах дистанційного навчання сприятиме оволодінню студентами-правниками теоретичними знаннями в області правового регулювання сімейних відносин та набуттю практичних навичок та вмінь з підготовки процесуальних документів у сфері вирішення сімейних спорів.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПЕРІОД КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Криворучко Л. С.

*доктор юридичних наук,
провідний науковий співробітник відділу науково-правових
експертиз та законопроектних робіт
Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна*

Освіта є одним із базових прав людини, закріпленим у 26 статті Декларації прав людини, ст.53 Конституції України [2] і Законі України «Про освіту» [3]. Якість та доступність освіти мають прямий вплив на доходи, зайнятість, розвиток, здоров'я та соціалізацію людей. Впровадження в Україні дистанційної форми освіти триває близько двадцяти років і було розпочато із експериментального запровадження дистанційного навчання Міністерством освіти і науки України в 2002 р., програм розвитку системи дистанційного навчання, затверджених Кабінетом Міністрів України, розроблення положення про дистанційне навчання, яке з годом вдосконалювалося, змінювалося у відповідності до розвитку світових технологій. Завданням дистанційного навчання є забезпечення громадянам можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти та професійної кваліфікації, підвищення кваліфікації незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання відповідно до їх здібностей.

На теперішній час поняття, порядок організації та запровадження дистанційного навчання у професійно-технічних навчальних закладах, вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти або структурних підрозділах вищих навчальних закладів, наукових і освітньо-наукових установ, що здійснюють післядипломну освіту з метою навчально-методичного, науково-методичного, інформаційного забезпечення організації навчально-виховного процесу за дистанційною формою визначено Положенням про дистанційне навчання,

затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 (зі змінами і доповненнями) [1], тощо.

Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підготовки громадян до вступу у навчальні заклади, підготовки іноземців та підвищення кваліфікації працівників.

Перехід на дистанційне навчання у зв'язку з пандемією COVID-19 спричинив погіршення якості і доступності освіти, загострення низки освітніх нерівностей. На початку пандемії 90% навчальних закладів по всьому світу були зачинені. Весною 2020 року всі навчальні заклади в Україні перейшли на дистанційне навчання. Через кілька місяців в Україні було запроваджено «адаптивний карантин», який передбачав поділ України на зони епідеміологічної безпеки: «зелену», «жовту», «помаранчеву» і «червону». Відповідно до цього заклади загальної середньої освіти постійно переходили з дистанційного на змішане навчання і навпаки, натомість заклади вищої освіти переважно залишалися на дистанційному навчанні [4].

Загальнодержавний перехід на дистанційне навчання громадян впровадив певний деструктив в освітній процес, що негативно відобразився на якості в організації навчання і в якості отримання знань відповідно до державних стандартів освіти. Організація освітнього процесу в умовах карантину не врегульована на достатньому державному рівні, про що свідчить системна відсутність державно-правових актів щодо даних питань.

Відтак, слід виокремити певні негативні тенденції дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень, які слід вивчити і мінімізувати на державному рівні :

- тенденція відсутності досвіду у викладачів щодо дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень;
- відсутність навиків у викладачів щодо використання технологій дистанційного навчання у педагогічній діяльності;

– відсутність практичних рекомендацій викладачам щодо методик проведення дистанційного навчання;

– відсутність у викладачів навичок навчання за допомогою освітніх онлайн-інструментів, цифрових технологій, навичок зворотного зв'язку з освітянами з метою оцінки прогресу засвоєння навчального матеріалу в умовах дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень;

– відсутність забезпеченості технічним обладнанням вдома у викладачів і здобувачів, відсутність вдома стаціонарних комп'ютерів, ноутбуків, телефонів, смартфонів ставить під сумнів надання і отримання освітніх послуг в цілому;

– відсутність телекомунікаційного зв'язку і низька швидкість інтернету, що унеможливорює в повній і якісній мірі надавати викладачам навчальний матеріал і унеможливорює отримувати знання здобувачам освітніх послуг. Проблема даної складової є глибшою, адже отримувачі освітніх послуг з сіл і міст мають різні умови до інформаційних ресурсів, різні швидкісні характеристики інтернету, в деяких місцевостях інтернету не має взагалі, вбачається принцип нерівності у наданні і отриманні освітніх послуг, економічної нерівності, що є дискримінацією та порушенням конституційних гарантій визначених ст.53 Конституції України;

– у зв'язку з мінімізацією роботи викладачів у навчальних процесах (відправка теми і завдання дистанційно) відбувається підміна понять: самостійне навчання замінює поняття дистанційного навчання, оскільки опрацювання навчального матеріалу є самостійним навчанням, але не дистанційним, що у висновку змінює суть завдання і мети дистанційного навчання;

– фінансове навантаження на малозабезпечених сімей (безкоштовне харчування, забезпечення навчальною літературою, забезпечення технічним обладнанням вдома, тощо);

– зростання кількості домашнього насильства, тощо.

Організація освітнього дистанційного процесу в умовах карантинних обмежень на теперішній час має свої системні складності, які слід вивчати, досліджувати і поступово зменшувати на державному рівні. Держава повинна забезпечити право на рівний і якісний доступ усіх громадян до освіти, надати умови на здобуття освітніх послуг з дотриманням державних стандартів у всіх навчальних закладах в умовах карантинних обмежень, оновити освітні методики навчання у навчальних закладах в умовах карантинних обмежень, впровадити додаткове

навчання викладачів щодо набуття і вдосконалення навичок роботи за допомогою освітніх онлайн-інструментів, цифрових технологій, навичок зворотного зв'язку з освітянами в умовах дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень та вжити заходи щодо безперервності і доступності освіти для всіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. Положенням про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 01.10.2021).

2. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2021).

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.10.2021).

4. Аналітична записка підготовлена в рамках проєкту «Європейський Союз для сталості громадянського суспільства в Україні», що впроваджується ІСАР Єднання за фінансової підтримки Європейського Союзу: освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків: веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/> (дата звернення: 01.10.2021).

5. Звіт про посилення нерівності через пандемію: веб-сайт. URL: <https://www.hrw.org/report/2021/05/17/years-dont-wait-them/increased-inequalities-childrens-right-education-due-covid> (дата звернення: 01.10.2021).

6. Аналітична довідка щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах карантину у 2020/2021 навчальному році: веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/37776.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).

7. Donnelly R., Patrinos A.H. Is the Covid-19 slide in education real: веб-сайт. URL: <https://blogs.worldbank.org/education/covid-19-slide-education-real> (дата звернення: 01.10.2021).

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Магновський І. Й.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та філософії права
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Необхідність модернізації вищої освіти в Україні викликана та витребувана вимогами часу. Як наголошує Г.С. Зборовський, модернізація освіти є системою глибоких трансформацій, спрямованих на заміну або часткове оновлення раніше сформованих напрямів, принципів і механізмів розвитку освіти іншими, такими, що відповідають вимогам сучасного етапу суспільних змін у країні та світі, в європейському та світовому освітньому просторі [1, с. 102].

Дослідники констатують, що модернізація освіти – це важливий крок на шляху до соціального, політичного і економічного розвитку України. Саме тому важливо оновлювати систему освіти відповідно до вимог сьогодення, потреб сучасного суспільства і розвитку модерної особистості у ньому. Крім того, розвиток і модернізація освіти має бути пріоритетним напрямком роботи у державі, адже освіта є фундаментом успішного процвітання усієї країни. І від того, чи можемо ми забезпечити належний розвиток освіти, залежить відповідь майже на всі інші життєво важливі виклики сучасності й майбутнього [2, с. 3].

Вкрай гострою та затребуваною є саме проблематика удосконалення вітчизняної юридичної освіти в країні. Оскільки від того якою буде фахова підготовка юристів-правознавців, залежить якість побудови та подальшого розвитку саме правової держави, її вступ у цивілізаційну європейську спільноту на тлі утвердження та належного забезпечення прав і свобод людини.

Тому розв'язання проблем, що постали у вітчизняній юридичній освіті, вимагає неабияких зусиль щодо всебічному аналізу її реального стану, визначених тенденцій її розвитку.

Важливо сприйняти модернізацію та адаптацію освіти до нових ринкових умов як складну соціокультурну дію, що вимагає впровадження особливої політики, державної та громадської

підтримки, програмування новацій, соціальних проектів, експериментів у цілому комплексі безпосередніх соціальних дій.

На сьогодні, зазначає І.М. Сопілко, важливим завданням перспективної системи освіти є перепідготовка фахівців, зокрема і науково-педагогічних кадрів, які здатні розробляти і застосовувати інформаційні технології навчання. Саме тому, щоб не відставати від світових стандартів навчання, пріоритетом роботи викладача має стати компетентність, креативність, результативність, методичним забезпеченням якої виступають у тому числі й новітні технології.

Розвиток інформаційних технологій та становлення інформаційного суспільства в Україні надають можливості для застосування у початковому процесі різноманітних форм та методів інноваційного навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань студентами, розвиток їх розумової діяльності, виявлення умінь та навичок критичного осмислення окремих теоретико-правових проблем, набуття самостійного досвіду опрацювання навчального матеріалу та відповідних нормативно-правових актів, пошукової роботи, набуття інших творчих якостей, які стануть у нагоді в їх подальшій професійній діяльності. Разом з тим ми повинні усвідомлювати, що тільки впровадженням інформаційних технологій ситуацію не змінити, необхідна і сучасна педагогіка. Педагог вищого навчального закладу має працювати зі студентом так, аби він учився пізнавати світ крізь призму конкретної науки і готував себе до цілком конкретної фахової і загальнолюдської діяльності [3, с. 157].

На переконання Задояного М.Т. та Оксьома І.Г., і ми погоджуємось з цим, для досягнення зазначеної мети основними завданнями щодо модернізації вищої юридичної освіти в Україні мають бути: – удосконалення організаційно-правових основ функціонування вищих юридичних навчальних закладів, зокрема засад їхньої автономності, самоврядності, питань кафедрального структурування, статусу викладачів (доцентів, професорів) тощо; – прискорення темпів ціннісної переорієнтації загально-теоретичних курсів, які формують основи право-розуміння та усвідомлення державотворчих процесів, як національних, так і загальноєвропейських правових здобутків; – розроблення курсів і викладання правових дисциплін з обов'язковою опорою на національну історію виникнення та розвитку правових норм,

інститутів, галузей і принципів права; – посилене та всебічне вивчення сучасного європейського права; – розвиток вищої юридичної освіти за єдиним базовим стандартом для всіх правових напрямків та умов викладання його на ліберальній основі; – побудова вищої юридичної освіти як єдиного комплексу вищого навчального закладу, юридичної науки, професійних асоціацій та практикуючих інституцій, що спільними зусиллями мають виконувати завдання з виховання та підготовки правників, оцінювання їхніх знань і здібностей; – з опорою на національну методологію праворозуміння і правозастосування, зміст вітчизняних принципів права введення у навчальний процес додаткових курсів для засвоєння студентами практичних професійних навичок із підготовки правових документів, участі в юридичних процедурах, уміння ефективно врегульовувати правові конфлікти; – формування у майбутніх правників стійких навичок щодо здійснення самоврядності як у межах юридичної професії, так і на інших соціальних рівнях; – на основі співпраці вищих навчальних закладів з юридичною наукою, державними органами та установами, практикуючими інституціями та професійними асоціаціями створення постійно діючого експертного середовища висококваліфікованих фахівців, яке поряд з експертуванням чинного законодавства, законопроектів та підготовкою правових висновків із практичних питань повинно узгоджувати методологію викладання юридичних дисциплін та упорядковувати правову навчальну інформацію [4, с. 278].

Таким чином, забезпечення якісної модернізації вищої юридичної освіти зумовлює розроблення новітніх теоретичних, методологічних та організаційних засад удосконалення її системи у відповідності вимогам та потребам ринку праці.

Література:

1. Зборовский Г. Е. Модернизация образования сквозь призму социальной политики. *Журнал исследований социальной политики*. 2010. Т. 8. № 1. С. 87–104.
2. Березюк О., Смоляр В. Шляхи модернізації освітньої системи України. *Тенденції модернізації національних освітніх систем: зб. наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.

3. Сопілко І.М. Інновації в юридичній освіті. *Юридичний вісник*. № 2 (35). 2015. С. 157–160.
4. Задояний М. Т., Оксьом І. Г. Сучасні підходи щодо модернізації юридичної освіти в Україні. *Публічне право*. № 4 (8). (2012). С. 276–284.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ ПРАВО»

Менджул М. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Пандемія COVID-19 стала певним каталізатором інформатизації різних сфер суспільного життя, у тому числі надання освітніх послуг. За останні два роки звичним для нас стало використання різних програм та платформ в мережі Інтернет для розміщення навчальної інформації (наприклад, Moodle) та проведення дистанційно навчальних занять (наприклад, Zoom та Meet). Водночас в таких умовах виникла потреба не тільки в наявності певних технічних навичок володіння комп'ютерною технікою у викладачів, але і удосконалення ними своєї педагогічної майстерності та покращення методик викладання різних правових дисциплін.

В рамках даних тез зупинимося саме на необхідності запровадження інноваційних підходів до викладання галузевої дисципліни «Сімейне право», яка може входити до переліку обов'язкових (наприклад, в освітній програмі «Право» для здобувачів освітнього рівня «Бакалавр» в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова [1]) чи вибіркового (наприклад, в освітній програмі «Право» для здобувачів освітнього рівня «Бакалавр» сімейне право є вибірковою дисципліною у Львівському національному університеті імені Івана Франка [2],

в Інституті права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка входить до вибіркового блоку дисциплін «Цивільне право» [3]) дисциплін.

У робочих програмах, методичних посібниках та силабусах до навчальної дисципліни «Сімейне право» викладачі пропонують як традиційні, так і новітні підходи у викладанні з метою набуття студентами загальних та фахових компетентностей. Наприклад, у силабусі курсу «Сімейне право України» (автори: Дякович М.М., Лепех С.М., Верес І.Я.) у частині навчальних методів та технік зазначено проведення лекційних занять із використанням презентацій, а практичних занять у формі дискусій, крім того передбачено тьюторський супровід студентів [4].

В Ужгородському національному університеті при викладанні сімейного права так само під час лекцій використовуються мультимедійні презентації. Водночас при дистанційному викладанні за допомогою програм Zoom або Meet важливим є акцент на включеності аудиторії до лекційного заняття, оскільки при спілкуванні онлайн важче втримати інтерес аудиторії, що можливо забезпечити за допомогою педагогічної майстерності викладача та актуалізації проблемних питань теми.

Щодо проведення практичних занять, то в умовах дистанційного навчання можна також застосовувати як новітні, так і традиційні методи, зокрема: «кейс-метод», «сократів діалог», «рольові ігри» (наприклад, гру «по розгляду справи в суді про розірвання шлюбу та поділ спільної сумісної власності»), «займи позицію», «мозковий штурм», «PRES-формула», моделювання, аудіовізуальні методи, складання проектів документів (шлюбного договору, позовних заяв про захист сімейних прав і т.п.) тощо.

Крім того, важливе значення має контроль викладачем за опануванням певних питань самостійно, для контроль самостійної роботи пропонуються виконати різні творчі роботи (презентації, есе, тези доповіді на конференцію, сформулювати блок-семи, здійснити порівняльний аналіз сімейно-правових інститутів в Україні та іноземній державі за вибором студента тощо).

Таким чином, сучасний розвиток освітніх послуг в умовах пандемії та цифровізації суспільного життя зумовив потребу в пошуку новітніх методик викладання галузевих правових дисциплін, у тому числі сімейного права. Водночас варто зауважити, що викладання у дистанційному режимі курсу

«Сімейне право», як і інших правових дисциплін, вимагає високого рівня педагогічної майстерності викладача і застосування ним комплексну освітніх методик задля підвищення якості викладання.

Література:

1. Освітні компоненти – 2021-2022 навчальний рік. 081 Право. URL: http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/epf/epf-flaer-abitur/081_Pravo_bakalavr2020-21.pdf (дата звернення: 01 жовтня 2021 р.).

2. Загальноуніверситетські вибіркові дисципліни (ДВВС) у Львівському національному університеті імені Івана Франка. URL: <https://law.lnu.edu.ua/vybirkovyi-navchalni-dystsypliny> (дата звернення: 01 жовтня 2021 р.).

3. Вибіркові блоки дисциплін ОС "Бакалавр" у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. URL: <http://law.knu.ua/ua/vybirkovyi-bloky-dystsyplin> (дата звернення: 02 жовтня 2021 р.).

4. Дякович М.М., Лепех С.М., Верес І.Я. Силабус курсу Сімейне право України 2020-2021 навчального року. URL: <https://law.lnu.edu.ua/vybirkovyi-navchalni-dystsypliny> (дата звернення: 02 жовтня 2021 р.).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА З ЦИВІЛІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Міловська Н. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки та розвитку
юридичної освіти*

*Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

У сучасних умовах трансформації вищої юридичної освіти змінюється акцент в освітній підготовці майбутніх юристів щодо

розуміння семінарського (практичного) заняття як основної педагогічної форми здобуття студентами-юристами практичних навичок застосування права переважно через вирішення спорів (казусів), оскільки традиційні форми навчання, тобто проведення лекційних та семінарських (практичних) занять через повторення та відтворення теоретичного матеріалу, далеко не завжди наповнюється інформацією, що відображає тенденції та процеси, які мають місце у сфері правозастосування, йдеться про огляди практики діяльності (рішень) національних та міжнародних судів, узагальнення правових висновків Верховного Суду тощо. Питання якості освіти прямо пов'язане і з питаннями методики навчання.

12 грудня 2018 р. вітчизняна вища юридична школа отримала стандарт юридичної (правничої) освіти за спеціальністю 081 «Право», галузі знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 1379 [1], відповідно до якого метою навчання в закладах вищої освіти є формування здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання у сфері права з розумінням природи і змісту його основних правових інститутів, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин. Так, за допомогою цивілістичних дисциплін, яким у підготовці фахівців у галузі права належить провідна роль, майбутнім юристам роз'яснюються принципи, природа, структура й роль приватного права в організації життя громадянського суспільства та закладаються знання про основні категорії, інститути приватного права (суб'єкти, об'єкти, юридичні факти, зміст цивільних правовідносин, особливості договірних, деліктних зобов'язань тощо).

Метою підготовки студентів з цивілістичних дисциплін є також вироблення ними вмінь працювати з різними джерелами (зокрема, із судовою практикою), аналізувати їх. При цьому акцент у викладанні цивільного та договірного права має робитися на європейських та світових уніфікованих документах, серед яких: Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА, Принципи європейського контрактного права (Принципи Ландо), Принципи, визначення та модельні правила європейського приватного права (DCFR або Проект європейського приватного права), Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р., які визнані

найбільш придатними інструментами регулювання договірних правовідносин і відповідають потребам сучасного цивільного та торгового обігу. Крім цього, при підготовці студентів з цивілістичних дисциплін увага має бути спрямована на напрацювання вмій і навичок застосування норм цивільного права в конкретних життєвих ситуаціях.

Зважаючи на те, що навчальний процес має будуватися за принципом динамічності, спрямованості на пошук нових, прогресивних методів, технік та засобів, спрямованих на активізацію розумової, творчої діяльності студентів, у процесі вивчення цивілістичних дисциплін доцільним є використання таких методів навчання:

- метод наочного навчання – конкретні матеріали справи, які дають змогу студентам побачити позовні заяви, договори, заповіти, цінні папери, витяги з реєстру тощо. При цьому кабінети для лекційних та практичних занять мають бути обладнані апаратурою для слайдового показу, аналізу судових рішень;

- дослідницький метод навчання – виконання наукових робіт з певного напрямку досліджень із вказівкою на необхідний алгоритм їх виконання. Скажімо для доповідей мають обиратися теми, які на лекції глибоко не розглядалися;

- метод використання в навчанні технічних засобів – підготовка студентами презентацій аналізу тих чи інших питань, винесених на обговорення, що дає змогу набути навичок роботи зі слайдами, вміння лаконічно викладати думку та візуалізувати матеріал;

- метод практичного навчання – доцільно проводити виїзні заняття з відвідуванням судових засідань, прийому нотаріуса тощо.

Суттєву роль у підготовці майбутніх юристів мають відігравати активні методи навчання: метод «круглого столу», метод інтелектуального штурму, метод дискусій тощо, однак лише у разі підготовки студентів до такого роду заходів, щоб вони мали досить знань для дискусій та обговорень.

З урахуванням того, що семінарські (практичні) заняття мають бути спрямовані значною мірою на відпрацювання навичок та вмій прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, основними видами професійних завдань та відповідних їм компетенцій, на формування яких має

орієнтуватися навчальний план та зміст програм цивілістичних дисциплін, мають стати:

– консультативно-правові завдання, спрямовані на формування вмінь студентів брати участь у процедурних моментах ведення переговорів між потенційними контрагентами щодо вступу у договірні відносини, застосовувати різноманітні засоби узгодження позицій сторін та досягнення між ними згоди, наперед продумувати потенційні способи забезпечення належного виконання умов договору, надавати правові консультації та формулювати кваліфіковані юридичні висновки, надавати усні і письмові довідки щодо положень законодавства, коректно готувати юридичні документи для пред'явлення в офіційні органи та установи.

Для виконання цих завдань студент повинен закріпити здобутий теоретичний рівень знань щодо систематизації нормативно-правових актів з метою виокремлення як імперативних, так і диспозитивних правових норм, що підлягають застосуванню в конкретній ситуації;

– організаційно-правові завдання, що полягають у формуванні навичок щодо організації претензійної та позовної роботи, пошуку прогалин у нормативно-правовому регулюванні та визначенні способів їх усунення, підготовки проектів процесуальних документів, скажімо, щодо визнання договору недійсним, неукладеним, зміни його умов тощо;

– правозахисні завдання, які сприяють формуванню здібностей щодо застосування матеріально-правових та процесуально-правових механізмів захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (подання скарг, заяв про захист прав і законних інтересів, зібрання та оцінювання фактів, що можуть бути використані як докази в цивільних справах тощо), пошуку ефективних способів захисту й поновлення порушених прав, правил вчинення нотаріальних дій;

– експертно-аналітичні завдання, які сприяють формуванню у студента здібностей щодо аналізу правових норм, інститутів, правових явищ, виявлення прогалин і колізій у законодавстві, тлумачення та оцінювання змісту договірних умов, аналізу й узагальнення правозастосовної практики, проведення аналітичних оглядів змін до законодавства та інших нововведень у сфері правотворчої діяльності;

– науково-дослідні завдання, які сприяють формуванню у студента здібностей щодо вміння визначати актуальну, теоретично та практично значущу тематику дослідження з проблем цивільного права, з'ясовувати правову природу тих чи інших інститутів цивільного права з урахуванням здобутків сучасної юридичної науки, подавати результати проведеної роботи у вигляді звітів, рефератів, наукових праць тощо.

У процесі фахової підготовки майбутніх юристів з цивілістичних дисциплін і здобуття ними відповідних практичних навичок значний потенціал має застосування кейсового методу навчання, тобто методу аналізу конкретних ситуацій. Важливо, що опис конкретної ситуації одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, але й визначає комплекс знань, який необхідно засвоїти студентами для її вирішення [2, с. 9].

Розгляд спорів цивілістичного характеру необхідно здійснювати під кутом зору захисту порушених суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Охорона й захист останніх здійснюється за допомогою відповідних цивільно-правових способів, які передбачені Цивільним кодексом України, але не мають вичерпного характеру. Тому важливо в умовах комплексного підходу до регулювання суспільних відносин визначитися з методологією поєднання різних способів захисту з метою їх найефективнішого застосування.

Вирішення спору, винесеного на розгляд, здійснюється через юридичний аналіз суті тих відносин, які виникли між контрагентами, встановлення та аналіз фактичних обставин, визначення правової природи договору, пошук і застосування конкретної правової норми чи договірного положення, належне оформлення вирішення юридичного казусу. Зважаючи на це, перевагами кейсового методу навчання є: складання юридичних документів; юридична аргументація; комбінування теоретичних та практичних знань; вміння структуровано та логічно подавати матеріал; комплексне застосування законодавства; повторення раніше засвоєного матеріалу. Використання кейсового методу у підготовці фахівців у галузі права сприяє формуванню і розвитку навичок професійної, практичної, дослідницької діяльності, соціально-особистісних навичок майбутніх юристів.

Таким чином, основний акцент в підготовці фахівців у галузі права має бути поставлений передусім на зміні підходів до

викладання навчальних дисциплін, використанні найбільш ефективних методик навчання, що формують у майбутнього юриста креативне мислення, вміння розв'язувати складні практичні ситуації, аналізувати чинне законодавство та практику його застосування.

Засвоєння студентами теоретичного матеріалу з цивілістичних дисциплін має поєднуватися з аналізом практичних казусів, підготовкою відповідних документів, оглядом практики діяльності (рішень) національних і міжнародних судів, узагальненні правових висновків Верховного Суду тощо, що дасть змогу сформувати теоретико-практичний фундамент знань у сфері юриспруденції і відповідає вимогам стандарту підготовки фахівця-юриста, згідно з яким останній має володіти як теоретичними знаннями, так і практичними навичками майбутньої професійної діяльності.

Література:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» № 1379 від 12 грудня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-081-pravo-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti> (дата звернення: 04.10.2021).

2. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.

ЯКІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Назаров І. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу інтеграції академічної
та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року (далі – Закон) якість вищої освіти – це відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам, а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

Система внутрішнього забезпечення якості (система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти), в свою чергу, передбачає здійснення наступних процедур і заходів в контексті забезпечення якості викладання:

– щорічне оцінювання науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

– забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

– забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

– забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату тощо.

Також Законом передбачено, що система внутрішнього забезпечення якості закладу вищої освіти за поданням останнього оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством.

У Річному звіті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2020 рік [1] на підставі матеріалів аналітичного звіту, підготовленого Тарасом Фініковим та Віталієм Терещуком в рамках проєкту ОБСЄ з підтримки зусиль України в утвердженні верховенства права та захисту прав людини та опитувань, проведених самим Національним агентством, проаналізовано системи внутрішнього забезпечення якості у вітчизняних закладах вищої освіти.

В опитуванні Національного агентства взяли участь 183 заклади вищої освіти більшість з яких державної форми власності (81 %), а також прийняли участь заклади комунальної (7 %) та приватної (12 %) форм власності. І значна увага в межах опитування була приділена отриманню та аналізу інформації, на підставі якої можна робити висновки щодо якості викладання.

Серед інструментів, які є поширеними серед закладів вищої освіти в контексті оцінки якості викладання, наводяться наступні:

- регулярні опитування студентів стосовно якості роботи конкретних викладачів;
- проведення підсумкового контролю з дисципліни (заліку/екзамену) іншим викладачем;
- ректорські контрольні роботи;
- оцінювання обсягу та якості розробленого викладачем навчально-методичного забезпечення дисципліни (підручників/посібників, практикумів тощо);
- оцінювання наукової активності викладача (кількість наукових публікацій, участь у наукових конференціях тощо);
- оцінювання позааудиторної активності викладача (проведення олімпіад і конкурсів, керування науковими гуртками тощо).

Але цікавим є не можливий інструментарій (якій не використовується кожним закладом у повному обсязі), а вибір більш поширених або менш поширених. З метою оцінки якості викладання найчастіше використовується оцінювання наукової

активності викладача (систематично використовують 96,7% закладів) і рідше за інших використовується проведення підсумкового контролю з дисципліни (заліку/екзамену) іншим викладачем (систематично використовують 34,4% закладів, не систематично – 47,5%).

Що стосується оцінки ефективності інструментів для отримання інформації стосовно якості викладання (максимальний бал – 5), і в цьому випадку заклади вищої освіти, що проходили опитування, вважають оцінювання обсягу та якості розробленого викладачем навчально-методичного забезпечення дисципліни (підручників/посібників, практикумів, тощо) найбільш ефективним інструментом (4,39 бали), а найменш ефективним – проведення підсумкового контролю з дисципліни (заліку/екзамену) іншим викладачем (3,44 бали).

Також в межах опитування було бажання з'ясувати які заходи заохочування використовуються закладами вищої освіти з метою підвищення якості викладання. Серед найбільш системно застосовуваних закладами було названо «Індивідуальні бесіди керівника з викладачем» (застосовують майже всі заклади вищої освіти, і переважна більшість систематично), «Формування та оприлюднення рейтингів викладачів» (використовують більшість закладів вищої освіти), «Зобов'язання викладача пройти курси підвищення кваліфікації, тренінги тощо» (реалізують майже всі заклади вищої освіти). В той же час такий інструмент як «Преміювання найкращих викладачів» систематично використовують лише половина закладів вищої освіти. А «Диференціація заробітної платні в залежності від результатів оцінювання» практикується систематично у 13,7 % закладів вищої освіти та несистематично у 25,7 % закладів. Особливо цікаво такі результати виглядають на фоні оцінки ефективності заходів для підвищення якості викладання, коли за п'ятибальною шкалою заклади вищої освіти, що пройшли опитування, преміювання найкращих викладачів оцінили на 4,56, а диференціацію заробітної плати в залежності від результатів оцінювання на 3,54.

Окрему увагу варто звернути на забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти (у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату) як елемент підвищення якості викладання. В цьому

контексті нам також може допомогти аналіз діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, але вже у межах акредитації освітніх програм. Станом на квітень 2021 року Національним агентством розглянуто матеріали щодо 2144 освітніх програм з боку закладів вищої освіти всіх форм власності. У відомостях самооцінювання 180 освітніх програм в межах їх характеристик за критерієм 5 та критерієм 10 закладами вищої освіти було повідомлено про фіксацію порушень академічної відповідальності. І лише в одному із зазначених випадків мова йшла про порушення академічної доброчесності з боку викладача (в інших випадках порушення було допущено і зафіксовано з боку здобувачів вищої освіти). У всіх інших освітніх програмах заклади запевнюють, що в межах освітньої діяльності випадків порушення академічної доброчесності не траплялись.

Аналіз всіх наведених даних як за результатами роботи Національного агентства, так і результатів досліджень окремих науковців свідчить про відсутність як чіткого розуміння серед закладів вищої освіти в чому полягає якість викладання і як її потрібно вимірювати, так і великого бажання працювати або змінюватися у цьому напрямку. Обраний для використання інструментарій, в тому числі з метою стимулювання підвищення якості викладання, вже не відповідає сучасним реаліям і потребує суттєвого корегування.

Література:

1. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти / За заг. ред. С. Квіта та О. Єременко. – К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2021. – 364 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ногас Н. І.

аспірант

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

Викладання юридичних дисциплін в українських вищих навчальних закладах останніми роками зіштовхнулося з проблемою якісної оцінки надання освітніх послуг у сфері юриспруденції з урахуванням новітніх тенденцій, пов'язаних із глобалізацією вищої освіти загалом. Як справедливо наголошує Т.М. Шевчук [1, с. 86], сучасна вимога запроваджувати у навчання новітні методи викладання прописана у проекті Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [2]. На цьому ґрунті, за твердженням М.С. Долинської [3, с. 34], система юридичної освіти в незалежній Україні постійно розвивається та вдосконалюється, одночасно відображає зміни законодавства, суспільно-політичні та правові зміни держави.

У цьому розвитку особливе місце займає стан адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері забезпечення якості освіти, який в історичному розрізі представлений багатоступіньністю та спорадичними періодами генези. Аналіз підходів науковців та нормативні джерела засвідчують, що якість вищої освіти у законодавчих актах прослідковується з періоду пізнього середньовіччя, проте основні етапи розвитку законодавства сформувалися протягом ХХ століття. Характерною ознакою формування сучасного етапу адміністративно-правового забезпечення слід виділити етап незалежності України, який демонструє три періоди розвитку: 1) 1991 – 2008 рр., коли формувалося законодавство про вищу освіту загалом, відбувалися первинні з'їзди освітян, на яких кристалізувалася національна концепція якості вищої освіти. У цей час було сформовано адміністративно-правові основи системи ліцензування та акредитації ЗВО; 2) 2008 – 2014 роки ознаменувалися приєднанням України і

української освітньої парадигми до Болонського процесу і формування системи, коли була запроваджена система зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) до вступу у ЗВО, кредитно-модульна система навчання та інші інструменти європеїзації вищої освіти. У цей період було сформовано основні управлінські засади щодо оцінювання якості вищої освіти; 3) 2014 р. – по сьогодні, коли було оновлено освітнє законодавство, створено інституційні основи для забезпечення проведення системи внутрішнього оцінювання якості вищої освіти (НАЗЯВО та інші інституції).

На сучасному етапі адміністративно-правові основи інституційних елементів забезпечення якості вищої юридичної освіти складаються з сукупності нормативно-правових актів та органів, які здійснюють безпосереднє оцінювання якості надання освітніх послуг в українських вищих навчальних закладах. Стан законодавства та системи органів оцінювання надає підстави стверджувати, що існуючий стан даної системи потребує консолідації та централізації, що відповідатиме стратегії освітньої політики Європейського освітнього простору, забезпечить однозначність розуміння законодавчого регулювання, правозастосовної практики та підвищить ефективність адміністративно-правового регулювання даних суспільних відносин загалом.

Водночас особливості організаційно-правового механізму системи оцінювання і забезпечення якості вищої юридичної освіти полягають у нормативно-правовому регулюванні порядку реалізації зовнішнього і внутрішнього оцінювання якісних характеристик надання освітніх послуг у системі вищої освіти України. Аналіз даного механізму надає підстави зазначити, що в Україні функціонує тільки система внутрішнього оцінювання якості вищої освіти. Окрім організаційно-правових недоліків, які схарактеризовані у розділі, потрібно звернути увагу на відсутність системної підготовки фахових спеціалістів у сфері оцінювання якості вищої освіти. Перспективою подальших досліджень слід також визнати потребу у законодавчому забезпеченні процесу входження української вищої освіти у Європейський освітній простір через систему зовнішнього оцінювання якості надання освітніх послуг в умовах глобалізованої конкуренції.

Література:

1. Шевчук, Т. М. Запровадження активних методів навчання при викладанні юридичних дисциплін у ВНЗ. *Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.[м. Вінниця, 20 квіт. 2017 р.] / орг. ком. А. І. Крисоватий, З.-М. В. Задорожний, Б. В. Погрішук [та ін.]. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2017. Т. 1 : Ч. 2. С. 86-88.

2. Концепція розвитку юридичної освіти. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>

3. Долинська М.С. Проблеми юридичної освіти в закладах вищої освіти зі спеціальними умовами навчання. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 32-37.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО, АГРАРНОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Носік В. В.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри земельного та аграрного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Реформування юридичної освіти в Україні передбачає застосування інноваційних підходів до навчальної мотивації науково-педагогічних працівників з підвищення якості викладання навчальних дисциплін з права, серед яких важливими у підготовці

висококваліфікованих правників є земельне, аграрне, екологічне право з огляду на виклики глобального, національного, регіонального, місцевого значення у сфері використання і охорони землі, продовольчої безпеки, екології, на існуючі проблеми державно-правового, економічного, соціального характеру з питань здійснення прав на землю та інші природні ресурси, охорони довкілля, недосконалість системи і структури чинного земельного, аграрного, екологічного законодавства, існуючі проблеми з формування освітніх програм з підготовки бакалаврів, магістрів, докторів філософії права за спеціальностями земельне, аграрне, екологічне право, доктринальну невизначеність у підходах до формування суспільної свідомості і правосвідомості з питань правового регулювання земельних, аграрних, екологічних відносин у ринкових умовах відповідно до ЦСР на період до 2030 року.

За законом «Про вищу освіту» поняття «якість вищої освіти» визначається як відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості. Саме на досягнення якісних результатів навчання має бути вмотивована поведінка всіх науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

Навчальна мотивація науково-педагогічних працівників у юридичних вузах є складним соціальним явищем у системі підготовки правників вищої кваліфікації, яке можна розглядати у різних аспектах, включаючи й правовий з огляду на те, що науково-освітня діяльність в Україні регулюється нормами Конституції України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», багатьма підзаконними нормативними актами та локальними актами вищих юридичних навчальних закладів.

Навчальна мотивація науково-педагогічних працівників юридичних вузів об'єктивно детермінована потребами та інтересами всіх учасників науково-освітнього процесу у формуванні людського капіталу, який у поєднанні з використанням землі та

інших природних ресурсів є головними чинниками прогресивного економічного і соціального розвитку.

Саме людські знання у поєднанні з працею людини на землі стають визначальними чинниками у забезпеченні сталого розвитку українського суспільства на інноваційній основі. Виходячи з такого розуміння методологічних основ правового регулювання земельних, аграрних, екологічних відносин мають формуватися правові, науково-освітні, навчально-методичні та інші підходи до навчальної мотивації науково-педагогічних працівників юридичних вузів з викладання земельного, аграрного та екологічного права як навчальних дисциплін у підготовці юристів вищої кваліфікації в Україні.

Навчально-мотиваційна діяльність науково-педагогічних працівників у підходах до підвищення якості викладання земельного, аграрного, екологічного права у юридичних вузах детермінована насамперед потребами та інтересами суб'єктивного характеру, а також залежить від багатьох об'єктивних чинників, які спонукають викладачів до постійного удосконалення навчальних планів, робочих програм, тематики лекцій, семінарських занять, пошуку інноваційних підходів до проведення семінарських і практичних занять для досягнення необхідних студентами знань і компетентності відповідно до передбачених стандартами освітніх чи науково-освітніх рівнів.

Суб'єктивні чинники необхідно розглядати як внутрішні мотиви, які спонукають особу до здійснення науково-освітньої діяльності з огляду на особливі психологічні, морально-етичні, виховні, інтелектуальні риси, життєвий і професійний досвід, рівень суспільної свідомості і правосвідомості тощо.

Водночас навчальна мотивація науково-педагогічних працівників з викладання права в значній мірі детермінована зовнішніми чинниками, які виступають стимулами до підвищення активізації дій і позитивної поведінки викладачів щодо забезпечення якості науково-освітньої діяльності на постійній основі. Напевно жодна з інших галузей українського права не відчуває такого впливу зовнішніх чинників на мотивацію науково-педагогічних працівників до постійного удосконалення навчально-освітньої і методичної роботи, як земельне, аграрне, екологічне

право, що зумовлено особливостями предмету цих галузей національної правової системи.

За своєю юридичної природою і функціональним призначенням земельне, аграрне, екологічне право спрямовані на регулювання суспільних відносин на всіх етапах здійснення земельної і аграрної реформ, забезпечення екологічної безпеки, захист права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зміцнення громадянської злагоди на землі України, реалізацію ЦСР на період до 2030 року, утвердження правопорядку у сфері використання і охорони землі як об'єкта права власності і основного національного багатства Українського народу.

Упродовж 30-ти років реформування земельних і аграрних відносин в Україні було започатковано і законодавчо закріплено більше шести юридичних моделей правового регулювання земельних, аграрних відносин, жодна з яких не була доведена до логічного завершення. Починаючи з 2020 року у земельному законодавстві закріплена чергова юридична модель земельної і аграрної реформ, яка не має односпільної підтримки у суспільній свідомості українського народу як власника землі за ст. 13 Конституції України.

Більше того, за 25 років дії Конституції України у чинному земельному законодавстві залишаються не визначеними і не реалізованими положення норм ст.13,14, 41 Основного закону держави щодо права власності на землю Українського народу, охорони землі як основного національного багатства, гарантування, здійснення і захисту права власності на землю, забезпечення рівного доступу до використання землі. Законопроектні ініціативи щодо закріплення у Конституції України положення про те, що основу аграрного виробництва мають становити фермерські господарства, залишаються не реалізованими.

Не мають завершення розпочаті у Конституційному суді України слухання за конституційними поданнями щодо офіційного тлумачення норм статей 13 і 14 Основного закону держави. У доктринах земельного, аграрного, екологічного права немає єдності у підходах до наукового тлумачення названих норм Конституції України. За таких обставин ЄСПЛ приймає рішення, у яких встановлюються факти про те, що держава Україна

упродовж 20 років порушує права людини, зокрема, право на мирне володіння майном.

З огляду на названі вище суспільні і державно-правові явища у сфері земельних, аграрних, екологічних відносин упродовж 30 років відбувалося формування й утвердження у свідомості науково-педагогічних працівників позитивної мотивації до розвитку науки і викладання земельного, аграрного, екологічного права спочатку у КНУ імені Тараса Шевченка, Харківській юридичній академії імені Ярослава Мудрого, Львівському державному університету імені Івана Франка, Одеському державному університеті імені І.І. Мечникова, а згодом у всіх новостворених юридичних вузах України. Аналіз сучасного стану викладання названих навчальних дисциплін у юридичних вузах України показує, що з причин суб'єктивного характеру відбувається поступове зменшення кількості годин на викладання цих навчальних дисциплін, вивільнення висококваліфікованих працівників з навчального процесу, внаслідок чого у науково-педагогічних працівників, які продовжують свою науково-освітню діяльність, знижується рівень мотиваційної активності до підвищення якості освіти за цими дисциплінами.

Відтак зовнішні чинники можуть як спонукати науково-педагогічних працівників до підвищення якості викладання, так і відбивати у них бажання на будь які активні дії щодо інноваційного оновлення змісту, структури, методики навчальних дисциплін. Так, наприклад, з причин системного характеру та через існуючу інституційно-правову невизначеність із запровадженням в юридичних вузах підсумкової атестації випускників у формі єдиного кваліфікаційного іспиту постають практичні проблеми щодо внесення до предмету такого іспиту питань чи завдань, які б охоплювали одержані студентами знання і компетентності із земельного та аграрного права. Якщо цього не відбудеться, то у перспективі можуть бути проблеми з викладанням обов'язкових навчальних дисциплін із земельного та аграрного права, не кажучи вже про вибіркові навчальні дисципліни за цими предметами, а також проблеми з набором до аспірантури та підготовки висококваліфікованих працівників юридичних вузів. Адже офіційні стандарти з підготовки правників за освітніми рівнями «Бакалавр» і «Магістр» за спеціальністю 081 «Право» обмежують можливості кафедри

оперативно запроваджувати нові нормативні і спеціальні курси як реакцію на суспільні виклики у сфері земельних та аграрних відносин, викладати «Земельне право» та «Аграрне право» як обов'язкові навчальні дисципліни, забезпечувати правонаступність у підготовці кадрового резерву науково-педагогічних працівників для роботи на кафедрі, що може негативно проявитись у перспективі на підготовці правників із земельного та аграрного права, які зараз і у майбутньому так необхідні на ринку юридичних послуг в Україні як аграрно-індустріальній державі серед країн ЄС та інших держав світу³. Теж саме можна сказати і про екологічне право, природоресурсне право. За таких обставин істотно знижується рівень позитивної мотиваційної діяльності науково-педагогічних працівників до удосконалення викладання названих навчальних дисциплін, що негативно впливатиме на якість знань здобувачів вищої юридичної освіти за освітніми рівнями Бакалавр, Магістр, науково-освітнім рівнем Доктор філософії у галузі права.

Резюмуючи викладене, можна стверджувати, що за існуючих в українській системі вищої юридичної освіти підходів до розробки, затвердження і виконання державних стандартів за спеціальністю 081 Право, у яких не передбачається вивчення студентами вищих юридичних вузів земельного, аграрного, екологічного права як окремих навчальних дисциплін та включення їх до ЄДКІ для здобувачів відповідних освітніх рівнів, навчально-мотиваційна діяльність науково-педагогічних працівників не спонукатиме їх до удосконалення викладання цих дисциплін, внаслідок чого Україна у перспективі може позбутися висококваліфікованих фахівців, які відповідно до сучасних вимог на ринку юридичних послуг можуть якісно виконувати свої професійні обов'язки.

³ Носік В.В. Земельне й аграрне право в умовах здійснення правової реформи в Україні: науково-освітні та практичні проблеми // Аграрне, земельне, екологічне, трудове право, право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: тези доповідей учасників дистанційної наук.-практ. конф. до 10-річчя створення одноймених кафедр (м. Київ, 12 березня 2021 р.) / за заг.ред. проф. Іншина М.І., за ред. проф. В.В.Носіка, доц. Ковальчук Т.Г., ас. Мельник М.Б. – Київ : Освіта України, 2021. – С.87-92

**ОПТИМІЗАЦІЯ НАЙМЕНУВАННЯ ТА ЗМІСТУ
НОРМАТИВНОЇ (ОБОВ'ЯЗКОВОЇ) ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА МЕТОДИКА
ПРОВЕДЕННЯ НДР» В МАГІСТРАТУРІ ПРАВА
ЧОРНОМОРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Озерський І. В.

*доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії наук вищої освіти України,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

На основі проведеного дослідження найменувань навчальних курсів педагогічного змісту магістратур за спеціальністю: «право» у 80 закладах вищої освіти, з'ясувалося, що лише у трьох з них зберіглася його академічна (класична) назва як-то: «Педагогіка вищої школи та методика проведення НДР», «Педагогіка вищої освіти». В інших 73 закладах вищої освіти, при підготовці фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю: «право», виявилось, що там замість навчального курсу «Педагогіка вищої школи» читаються спецкурси з дотичною до фаху та спеціалізації назвою, як-то: «Методика викладання юридичних дисциплін», «Методика викладання права», «Методика викладання правових дисциплін», «Методика викладання галузевих юридичних дисциплін», «Методика викладання правознавства», «Методика навчання юридичних дисциплін у вищій школі» та ін. Натомість, навчальна дисципліна з назвою «Педагогіка вищої школи», читається винятково у закладах вищої освіти чи окремих факультетах з педагогічною спеціалізацією при підготовці викладачів та учителів для вищої школи, що виглядає цілком логічно на відміну від юридичних спеціалізацій.

Відтак, вважаємо, що на юридичному факультеті Чорноморського національного університету імені Петра Могили при підготовці фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю: «право», слід перейменувати нормативну навчальну дисципліну: «Педагогіка вищої школи та методика

проведення НДР» на більш прийнятну назву у наступній текстуальній конструкції; «Методика викладання юридичних дисциплін та проведення НДР». Між іншим, така назва спецкурсу буде логічно сприйнята серед інших галузевих юридичних дисциплін і в самому додатку до диплома «магістра права», оскільки перелік засвоєних навчальних курсів опосередковується правничою спеціалізацією, а не знанням фундаментальної, академічної педагогіки вищої школи. Тому, важливим є те, що при пропонованій назві спецкурсу, зникає її фундаментальна частина «педагогіка вищої школи.» пов'язана з поглибленим вивченням суто педагогіки, а не методики викладання права.

Означений курс має бути скерований на теоретичну та практичну підготовку майбутнього фахівця у галузі права, що визначаються інтегральною тріадою елементів «викладач – право – суспільство». «Методика викладання юридичних дисциплін та проведення НДР» передбачає перехід від загальних питань, що мають теоретико-методологічне значення, до аналізу та рекомендацій з технологій та методик викладання юридичних дисциплін та проведення науково-дослідницької роботи. Щодо другої частини текстуальної конструкції «проведення НДР», то вона теж має важливе для правника значення, оскільки оволодіння науковими методами та прийомами, підготовкою дисертаційного дослідження, а відтак отримання наукового ступеню, стаж на науково-педагогічних посадах у закладах освіти (*за умови читання навчальних курсів з права*) надає перспективи участі науковців у сфері права в конкурсі на зайняття вакантної посади судді будь-якого рівня зі стаж професійної діяльності щонайменше п'ять років (ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.)), Тож до стажу професійної діяльності у сфері права згідно п. 4 ч. 6 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.) належить діяльність протягом встановленого законом строку за спеціальністю на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у ЗВО (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових закладів освіти) чи науковій установі України або аналогічному вищій чи науковій установі іноземної держави.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ТА СПОСОБІВ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Олійник О. С.

*доктор юридичних наук, доцент,
начальник юридичного відділу
Тренінгового центру прокурорів України,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Навчання – це організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, студентів та навичок на практиці. Сьогодні існує велика кількість способів та методів викладання юридичних дисциплін у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ). Розвиток науки та техніки (комп'ютерних технологій, зокрема) обумовив виникнення нових можливостей для викладачів юридичних ВНЗ. Так, викладач сьогодні має можливість продемонструвати студентам (слухачам) закладу якісні та яскраві матеріали в презентаціях з фото та відео, що може зекономити час навчального процесу та усуне необхідність пояснювати студентам певні моменти в зв'язку з наявністю наглядних матеріалів, які здатні заповнити прогалини, які викладач не може пояснити на словах.

Серед методів викладання юридичних дисциплін популярним сьогодні стало проведення бінарних занять із залученням практичних працівників. Так, бінарне заняття – нестандартна форма навчання з реалізації міждисциплінарних зв'язків. Це творчість двох викладачів (або викладача та практичного працівника), яка переростає у творчий процес або переходить у практичну площину студентів (слухачів) та формує в останніх креативну компетентність, бо вивчення певної проблеми на межі двох дисциплін – це завжди цікаво. Такий вид діяльності викликає високу мотивацію, стимулює творчий пошук [1]. Наприклад, курсантам завжди цікаво дізнатись під час викладання такої дисципліни як «Кримінальне право. Особлива частина» яким чином повинна бути доведена вина встановленої особи у вчиненні того чи іншого кримінального правопорушення (злочину), які

сліді і де само необхідно шукати на місці вчинення злочину, кого необхідно опитати в першу чергу, яка процедура затримання особи, яка підозрюється в окремому виду злочинів тощо. Виникнення таких питань є закономірним та передбачуваним, але відповісти на такі питання викладач з «Кримінального права» не в змозі, бо вказані питання виходять за межі його галузевих знань. Мета ж бінарного заняття – створити умови мотиваційного практичного застосування знань, навичок та вмінь і надати можливість студентам побачити результативність своєї роботи, наприклад при вирішенні практичних завдань.

Реалізація навчальних програм може трансформуватись, змінюватись в залежності від різних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Серед зовнішніх факторів можна назвати: епідеміологічну ситуацію в країні, розвиток міжнародного співробітництва не лише безпосередньо між навчальними закладами, а й між державами в цілому. Внутрішні фактори – це технічні можливості самого навчального закладу, рівень освіти викладачів та їх мотивація, зацікавленість (що звичайно пов'язано і з рівнем оплати праці таких викладачів), активність та мотивація самих студентів тощо.

Отже, в сучасних умовах викладання юридичних дисциплін існує маса способів та методів, які приходять на допомогу сучасним викладачам, яким необхідно, на наше переконання лише правильно обрати відповідну стратегію та тактику для досягнення цілей викладання дисциплін у вищих навчальних закладах з обов'язковим врахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів, про які мова йшла вище.

Література:

1. Галайко Л.І., Машакевич І.Я. Бінарні заняття як дієвий засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності. *Навчальна програма* URL: <https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/Галайко.pdf>

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Селезньова О. М.

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри обліку і оподаткування

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Чернівці, Україна

Навчально-педагогічний процес у вищих навчальних закладах є надзвичайно важливою та відповідальною справою. Формування відповідних знань у молодого фахівця стає першочерговим завданням, при чому в процесі цієї діяльності створюється підґрунтя до науково-творчого розквіту як студента, так і самого викладача. Разом з тим, сучасні умови існування суспільства в період пандемії обумовлюють виникнення нових, деколи пробних, методів донесення навчального матеріалу, які застосує викладач, щоб сьогодні покращити і так складний процес навчання. Такі методи можуть бути успішними та впроваджені в постійну викладацьку діяльність, а можуть – невдалими, одноразовими, такими, що не виправдали себе і вже не рекомендуються до постійного використання в навчальному процесі. Задача викладача творчо підійти до нинішньої ситуації, намагатися опрацювати найбільш вдалі методи та застосовувати їх у своїй роботі з метою виявлення оптимальної користі для студентів в момент опанування нових знань.

Методика викладання юридичних дисциплін ускладнюється тим, що вони містять багато теоретично-дефінітивного матеріалу, аналізу нормативно-правових актів, і одночасно, як паралель, йде опрацювання практичних правових задач та ситуацій. Забезпечити якісне оволодіння таким навчальним матеріалом в умовах дистанційного навчання вкрай важко. Що можна запропонувати для покращення цього процесу?

1. Проведення лекцій-візуалізацій, забезпечуючи належний рівень наочності та образності. Презентації, проведені в режимі реального часу за допомогою програм Zoom чи GoogleMeet, мають носити табличний, образний чи схематичний характер, зосереджуючи увагу студентів як на нових (але тезисних)

положеннях теми, так і на поясненнях (ширшого характеру) викладача. Використовуючи розширені текстові презентації, викладач ставить себе у становище, коли увага студента прикута до екрану, де він щось намагається занотувати поки є активним певний слайд, а аналіз чи аргументація викладача стосовно викладених на слайді положень проходить повз його вуха. Лекція-дискусія є недоцільною в умовах не завжди якісного інтернет-зв'язку.

2. Проведення семінарських занять у формах, що спрямовані на розвиток творчих, аналітичних, пізнавально-наукових здібностей студентів. Це може бути роз'яснювальна робота з першоджерелами нормативно-правових актів (а не з уже готовим аналізом); графічна робота із складанням графіків, схем, таблиць, спрямованих на тлумачення, характеристику та розуміння юридичних понять, конструкцій, процесів; наукова робота студентів у вигляді доповідей, юридичних есе, тематичних рефератів тощо; пошукова робота додаткового матеріалу, який деталізує лекційні положення; розв'язання задач правового характеру та тестових завдань тощо [1, с. 176].

3. Не слід захоплюватися тестовими завданнями; їх потрібно вводити в навчальних процес не частіше одного разу на три семінарських заняття як 20-хвилинну роботу або як експрес-розминку на початку заняття. Тестування притуплює творчість, здатність мислити, шукати альтернативні шляхи. Не маючи перед очима переліку відповідей (одна з яких обов'язково правильна), студент вишукує можливості вирішення задачі в рамках законодавства тої галузі права, яку вивчає, і саме це формує юриста.

4. Не потрібно переобтяжувати студентів презентаційною роботою. Зачитування (переказ) створених слайдів на семінарських заняттях не створює робочої, творчої атмосфери; сприйняття інформації іншими студентами не відбувається, обдумувати якість положення по суті немає потреби, і як наслідок, матеріал опрацьовується непродуктивно.

5. Заохочення до самоосвіти шляхом надання додаткових балів на семінарських заняттях. Питання піднімаються цікаві, не рутинні, аудиторія уважна – йде переключення з одного виду мозкової діяльності на іншу, що сприяє точнішому запам'ятовуванню, цілісному сприйняттю інформації.

Підсумовуючи, хочеться сказати наступне. Звичайно, дистанційна освіта далеко не така продуктивна, як аудиторна. Однак в умовах пандемії навчальний процес у вищому навчальному закладі не повинен зупинитися і потрібно докласти максимум зусиль, щоб якщо не досягти аудиторного рівня передачі знань (це неможливо), то хоча б забезпечити той максимальний рівень оволодіння предметом, який можна отримати за допомогою онлайн-технологій та педагогічної майстерності.

Література:

1. Селезньова О. М. Специфіка викладання юридичних дисциплін студентам економічних спеціальностей: проблеми та можливості дистанційного навчання. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці, 2021. Вип. 1 (81). С. 166-178.

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В УМОВАХ ЗМІНИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО Й ТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Стовпець О. В.

*доктор філософських наук,
професор кафедри кримінального і адміністративного права
Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна*

Не заперечуючи важливості традиційного спектру питань, які складають предмет науки теорії держави і права, втім маємо констатувати, що цей спектр об'єктивно потребує розширення. Адже упродовж останніх десятиліть соціальне середовище в Україні та світі змінилося істотно. Відбулося це, насамперед, внаслідок різноманітних процесів технологічної, соціально-економічної та соціокультурної природи, які породжують цілий комплекс нових проблем та викликів для держав (та їхніх громадянських суспільств), й вимагають від цивілізації нових політико-правових відповідей.

Серед таких процесів, що переважно ігноруються класичною теорією держави і права, проте чинять сьогодні значний вплив на статус держави як політико-правового суб'єкту, – цифрова революція та «цифровізація», також позначувана термінами «цифрова трансформація», «діджиталізація» [1; 2]. Нещодавній скандал, в центрі якого опинився Facebook через витік конфіденційних даних, надає доволі наочні приклади того, як нова інформаційно-технологічна реальність може впливати на суспільно-політичні процеси та життєвий уклад цілих країн, розпалюючи латентні конфлікти в тих або інших державах до рівня гострої кризи.

Зокрема, йдеться про те, що Facebook, можливо, був опосередковано причетний до розпалювання міжетнічних конфліктів у М'янмі та в Ефіопії. Так, голова Незалежної міжнародної місії ООН з встановлення фактів у М'янмі заявив, що Facebook відіграв «визначальну роль» у геноциді рохінджа [3]. Рада ООН з прав людини назвала платформу «корисним інструментом для тих, хто прагне поширювати ненависть». Facebook критикували за те, що він дозволив поширювати ісламофобський контент, націлений проти народу рохінджа, і нічого не зробив, щоб перешкодити розповсюдженню "hate speech" проти цієї національної та релігійної меншини у М'янмі [4].

Дещо інша ситуація, однак теж із критичними наслідками, відбувалася в соціально-інформаційному просторі Ефіопії останніми роками. Та Facebook, як найвпливовіша соціальна мережа, теж продемонструвала тут доволі безвідповідальну позицію в частині модерації дискримінаційних та ненависницьких висловлювань. Йдеться про політичний конфлікт між федеральною владою Ефіопії й владою регіону Тиграї, що нині переріс практично у громадянську війну. Негативна роль таких платформ, як Facebook та Twitter в даному випадку проявлялася в тому, що вони виявилися нездатні попередити використання своїх сервісів в доволі сумнівних політичних процесах [5].

Ряд західних мас-медіа виявили та проаналізували приклади фальсифікованих фотографій, що розповсюджувалися обома ворогуючими силами у Ефіопії, з метою дезінформувати та провокувати мирне населення з обох сторін [6]. При цьому Twitter і Facebook здебільшого ніяк не реагували на факти розповсюдження "fake news" і "hate speech" через їхні платформи

(посилаючись на недостатню кількість модераторів, які б володіли амхарською мовою, тигринья та іншими мовами Ефіопії). Тут можна зробити такий умовивід, що Facebook та інші подібні майданчики, роблячи бізнес в різних регіонах світу, мають враховувати місцеву соціокультурну ситуацію, й брати на себе *відповідальність* за недопущення перетворювати свої сервіси на знаряддя дискримінації та інструмент дисемінації ненависті.

А хто має спонукати (примушувати) такі майданчики, як Facebook, до *відповідальної* поведінки? – Ймовірно, держава!/? Бо в іншому випадку, коли конфлікт з ідеологічної площини вже переходить у фазу насильницьких акцій, тоді межі – між справжньою інформаційно-політичною активністю у соцмережах та навмисним маніпулюванням онлайн-контентом – стають, в умовах реального конфлікту, все більш розмитими. Отже, кожна держава просто мусить створити адекватну *правову базу*, яка б підтримувала баланс між принципами свободи слова та мислення, й одночасно – захистом інтересів національної безпеки, прав меншин тощо, коли йдеться про соціальні мережі.

Однак це були приклади безконтрольного використання глобальних соцмереж для розпалювання міжетнічних, міжрелігійних конфліктів. Також нерідкими в цьому просторі є відверто шахрайські схеми, що наносять реальну шкоду світовій екології. Приклад: функціонування ринку нелегальних продажів тропічних лісів Амазонії (точніше, незаконно виготовленої деревини з амазонських лісів, що мають знаходитися під охороною). У лютому 2021 року розслідування ВВС виявило, що величезні ділянки Амазонського дощового лісу на землях, зарезервованих для корінного населення, незаконно продаються на Facebook Marketplace, при цьому продавці не заперечують, що не мають права власності на цю землю [7]. І це – не внутрішня проблема Бразилії (адже саме бразильські ділянки Амазонії знищуються, в т.ч. й за посередництвом Facebook Marketplace), це загальносвітова біда, враховуючи значення Амазонського дощового лісу для глобальної екосистеми.

Нарешті, ми маємо згадати й про COVID-19 як стрес-фактор для кожної держави. Система відносин держави із суспільством (народом) захиталася під ударами пандемії, адже в багатьох країнах були обмануті суспільні очікування. Дж. Кейнс свого часу сформулював так звану «неможливу трилему»: він сказав, що ви

не можете одночасно максимізувати Свободу, Справедливість та Ефективність – вам доведеться щось обирати з цієї комбінації. Можна сказати, що зараз в цьому трикутнику баланс помітно зсувається, тому що ті переваги на користь Свободи, які в минулому періоді переважали в світі, все-таки послаблюються в умовах криз, та посилюється тема *ефективності держави* як гаранта безпеки і справедливості. Інша трилема, більш відома під назвою «парадокс глобалізації», була описана Д. Родріком і зводиться до наступного: на рівні національної держави неможливе співіснування таких цілей, як демократія, повний державний суверенітет та повноцінна участь в економічній глобалізації; ці три складові перебувають у постійному конфлікті [8]. Зокрема, він наводить приклади відмови від демократії в окремих нині успішних державах на користь автократії технократичної еліти, яка пристосовує національну політику до вимог світового ринку, а не до очікувань своїх громадян. І в деяких країнах така практика навіть сприймається як нормальна.

Зараз на світовій арені представлені три принципово відмінні пропозиції щодо моделі державного управління в умовах кризи. Одна з них надходить від Китаю, який тоталітарно-цифровими методами приборкав епідемію краще, ніж інші. І не випадково, адже Китай – це перша у ХХІ столітті «тоталітарно-цифрова» держава. Принципово інша пропозиція надходить від маленької, але успішної Швеції: ця країна, навіть в умовах пандемії, спробувала зберегти цінності свободи і справедливості, як вони розумілися ще наприкінці ХХ століття (акцент був зроблений на свідомість громадянського суспільства).

Третя пропозиція надходить, як це не дивно, не від англосаксонських економічних лідерів, а від *цифрових платформ*, які використовують численні агрегатори (тобто займаються накопиченням і управлінням даними у сферах електронної комерції, гео-контенту, соціальних мереж, тощо). Ці цифрові платформи користуються власними репутаційними механізмами, ведуть свою статистику, і по суті є такими собі квазі-державними утвореннями, із величезним набором зростаючих послуг. Та що не менш важливо – зі своїм «цифровим громадянством» (у вигляді підписки), зі своїми квазі-конституціями під назвою «користувацька угода», із специфічною системою рейтингів довіри і благонадійності (аналогі наглядової функції держави), та

можливістю «забанити» порушника користувацької угоди (це свого роду поліцейська та судова функції, коли санкціями є зниження рейтингу, тимчасова ізоляція, остаточне вигнання з мережевої спільноти, неможливість доступу до ряду преміум-сервісів – подібно до того як держава застосовує до правопорушників санкції у вигляді штрафів, ув'язнення, ураження в правах). І ці платформи доволі агресивно ростуть і в обох Америках, і в Китаї, і в Європі – повсюдно.

Найбільш загальним висновком з усього вище наведеного є уявлення, що *специфіка викладання теорії держави і права* має ґрунтуватися на осмисленні докорінних змін у соціокультурному й технологічному середовищі, які неминуче накладають свій відбиток на динаміку розвитку всієї державно-правової реальності в Україні та світі.

Література:

1. Neugebauer R. Digital Transformation. – Berlin; Heidelberg: Springer Vieweg, 2019. – 409 pages.
2. Highsmith J.A., Luu L., Robinson D. Edge: value-driven digital transformation. – Boston: Addison-Wesley, 2020. – 224 pages.
3. Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar // UN Human Rights Council Thirty-ninth session, 10-28 September 2018, Agenda item 4. – URL: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/FFM-Myanmar/A_HRC_39_64.pdf
4. Stecklow S. Why Facebook is losing the war on hate speech in Myanmar? // Reuters special report, 15 August 2018. – URL: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/myanmar-facebook-hate/>
5. The Facebook Papers on CNN: Facebook knew it was being used to incite violence in Ethiopia. It did little to stop the spread, documents show / by Eliza Mackintosh, CNN, 25 October 2021. – URL: <https://edition.cnn.com/2021/10/25/business/ethiopia-violence-facebook-papers-cmd-intl/index.html>
6. Drew A., Wilmot C. In Ethiopia's digital battle over the Tigray region, facts are casualties. What's going on in Tigray? // The Washington Post, 5 February 2021. – URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/02/05/ethiopia-digital-battle-over-tigray-region-facts-are-casualties/>

7. Fellet J., Pamment C. Amazon rainforest plots sold via Facebook Marketplace ads // BBC Brazil, 26 February 2021. – URL: <https://www.bbc.com/news/technology-56168844>

8. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. – New York, London: W.W. Norton & Company, 2011. – 346 pages.

ТЕХНОЛОГО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДЕРЖАВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Тернавська В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки та розвитку
юридичної освіти*

*Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Реформа вищої юридичної освіти, що триває в Україні, базується на таких основних принципах, як модернізація змісту вищої юридичної освіти; якість вищої юридичної освіти; технологізація освітнього процесу. Питання якості освіти є наріжним в системі освітньої політики України, оскільки якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства [1]. Підвищенню якості освіти сприяють модернізація змісту освітніх програм задля посилення конкурентоспроможності молодих спеціалістів, а також її технологізація шляхом впровадження новітніх технологій навчання з високим рівнем інформатизації освітнього процесу. В цілому, реформа вищої юридичної освіти потребує значних матеріально-технічних ресурсів, однак підвищення якості освіти у більшості залежить від професіоналізму викладача – рівня його професійних знань та умінь донести інформацію до студентів.

Професіоналізм та рівень кваліфікації викладача вищої школи є безпосередньо тими інструментами, за допомогою яких формується компетентність майбутнього спеціаліста в галузі

права. Викладання державознавчих дисциплін, зокрема, конституційного права, має здійснюватися на високому науково-методичному рівні, оскільки ця галузь права має системоутворюючий характер. Крім того, освітнє законодавство України вимагає надання сучасній освіті наукового характеру [2]. Як слушно зауважує А. Бойко, викладачі юридичних дисциплін, повинні добре знати предмет навчальної дисципліни у таких розрізах, як теоретичне обґрунтування; історія генезису та формування особливостей правового регулювання відповідних суспільних відносин; правотворчість, включно з пояснювальними матеріалами до проєктів нормативних актів; судова практика і проблеми правозастосування; порівняльний аналіз; міжнародне право і право Європейського Союзу [3, с. 93]. Все це вимагає високої інформаційної культури викладача, яка передбачає застосування раціональних прийомів пошуку, аналізу, відбору, систематизації, узагальнення та використання інформації, що стосується відповідної предметної галузі та суміжних галузей [4]. Відповідно, сучасний викладач вищої школи має постійно працювати над підвищенням своєї кваліфікації, знайомитися з результатами нових теоретичних досліджень з актуальних питань теорії держави і права та конституційного права як вітчизняної юридичної науки, так і зарубіжної.

Разом з тим, викладач повинен не тільки мати необхідний рівень кваліфікації, вміти орієнтуватися в законодавстві, яке постійно оновлюється, але і володіти сучасними технологіями і методикою викладання [5, с. 75], вдосконалювати свою педагогічну майстерність. Сучасний викладач має однаково якісно забезпечувати викладання свого предмета як за очної, так і дистанційної форми здобуття вищої юридичної освіти. Ті часи, коли тематичний контент постачався виключно через лекційно-навчальний режим, залишилися в минулому, оскільки вища освіта в освітньому просторі ХХІ ст. – це складна професійна діяльність, яка вимагає поряд зі знанням предмета, також і технічних та педагогічних знань, які нечасто можна зустріти в одній особі [6].

Н. Оніщенко наголошує, що «юридична освіта як і кожна теоретико-прикладна проблема має враховувати нові підходи, способи і методи вивчення, так і відповідну методику її реалізації, оскільки являє собою систему не лише навчальних, але й виховних дій, спрямованих на створення умов для формування

з самого початку навчання студента у вищій юридичній школі високого професійного рівня правової культури та правової свідомості» [7, с. 35]. Формування компетентностей правника нового типу зумовлює необхідність використання останніх педагогічних технік та технологій, за допомогою яких майбутнім фахівцям передаються спеціальні навички та вміння [8, с. 112].

Технологізація освітнього процесу передбачає цілісне використання у навчальному процесі оптимальної кількості навчальних компонентів, певним чином упорядкованих і адаптованих до суб'єктів навчання, які доводять навчання до відповідного рівня майстерності та досконалості, що оцінюється гарантованим досягненням необхідних результатів у засвоєнні знань, вихованні і розвитку особистості. Викладання не стільки мистецтво, скільки наука: інформація має посилатися таким чином, щоб вона була не тільки отримана, але і з розумним очікуванням могла повернутися [9, с. 11]. Аналізуючи різні дефініції поняття технологічності у дидактиці, можна виділити такі його основні ознаки:

- постановка конкретних завдань та вироблення методів, способів їх виконання;
- взаємодія і цілісність трьох компонентів: організаційної форми, дидактичного процесу і кваліфікації викладача;
- системний метод організації процесу навчання і засвоєння знань через взаємодію технічних і людський ресурсів;
- алгоритмізація спільної діяльності педагогів і суб'єктів навчального процесу.

Отже, **педагогічна технологія** як галузь педагогіки – це алгоритмізація засвоєння знань, умінь і навичок, що передбачає проектування майбутнього освітнього процесу та гарантію кінцевого результату.

У навчальному процесі важливим є правильне структурування навчального матеріалу з метою активізації пізнавальної діяльності студента. Структурування здійснюється шляхом виділення провідних знань, їх ущільнення та систематизації, формування у студента умінь логічного мислення, аналізу та узагальнення інформації. Метою структурування навчального матеріалу є формування системних знань.

Працюючи зі студентами різних курсів слід також враховувати психолого-вікові фактори. Як відомо, диференційований підхід найбільш результативний на початкових етапах навчання, коли

необхідно в короткий термін часу, відведеного для вивчення дисципліни, заповнити прогалини у знаннях студентів, а також підвести кожного студента до комплексного інтегративного сприйняття навчального матеріалу. В умовах неоднорідної студентської групи диференційований підхід полягає й у тому, що потрібно оптимально враховувати і реалізовувати можливості кожного студента.

Таким чином, сучасний викладач повинен не лише мати необхідний рівень кваліфікації, вміти орієнтуватися в законодавстві, що постійно оновлюється, але і володіти сучасними технологіями і методикою викладання на основі врахування індивідуальних особливостей кожного студента та вікових характеристик студентської молоді.

Література:

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. Урядовий кур'єр від 04.07.2013. № 117, / № 155 від 29.08.2013.

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380.

3. Бойко А. М. Окремі питання реформування вітчизняної правничої освіти. *Реформування юридичної освіти: виклики часу*. Збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнецової / Від. ред. О.В. Кохановська та О.О. Кот. К.: ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 85-95.

4. Олійник Н. М. Інноваційні технології розвитку професійної майстерності педагога. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21130/1/203-206.pdf>

5. Тернавська В. М., Ткаченко С. І. Проблеми правової освіти у вищих навчальних закладах України. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2010. Випуск 13. С. 74-77.

6. Mishra, P., & Koehler, M. J (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), P. 1017–1054. URL: <https://www.tcrecord.org/content.asp?contentid=12516> [Google Scholar]

7. Оніщенко Н. Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти. *Віче*. 2012. № 23. С. 35-37.

8. Кадала В. В. Проблеми та перспективи юридичної освіти у XXI столітті. *Вища юридична освіта: історичний досвід та перспективи розвитку*: матеріали регіонального круглого столу (м. Маріуполь, 22 лютого 2018 року). Маріуполь, 2018. С. 112– 115.

9. English for Technical University Teachers: Навчально-методичний посібник / О.М. Акмалдінова, О.Є. Бугайов, М.В. Карпенко та ін. К.: НАУ, 2005. 252 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Шепітько В. Ю.

*доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

У сучасних реаліях розвиток криміналістики обумовлений науково-технічним прогресом світового співтовариства. На сьогодні в Україні на державному рівні поставлено завдання щодо діджиталізації найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства (зокрема й освіти). Тенденцією криміналістики є інтеграція знань, пропонування новітніх, інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності.

Інформатизація соціального середовища призвела до «технологізації» криміналістики, розроблення і впровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних та інших технологій [1, с. 428, 429, 814-819]. Фактично можна констатувати появу окремого криміналістичного напрямку – «цифрової криміналістики» (Digital Criminalistics). Відбуваються також докорінні зміни та запроваджуються інноваційні підходи й у криміналістичному забезпеченні органів правопорядку.

Криміналістика – наука, виникнення якої обумовлено впровадженням досягнень природничих та технічних наук у практику протидії злочинності. Виникнення криміналістики традиційно пов'язують з формуванням окремої «наукової дисципліни», «спеціального вчення» або «допоміжної науки» для судових слідчих, чинів жандармерії та поліції [2]. При цьому криміналістику розглядали як «учення про реалії кримінального права» [2, с. IX]. Поряд із становленням криміналістики відбувалося й формування окремих наукових дисциплін (Forensic Sciences) – судової токсикології, судової фармакології, судової хімії, судової психології, судової психіатрії, судової медицини, судової генеалогії, судової археології, судової ботаніки, судової бухгалтерії та ін. Викладацька діяльність з криміналістики та дисциплін криміналістичної спрямованості обумовлена розвитком науки та запровадженням окремих навчальних предметів в освітній процес.

В Україні криміналістика як наука та навчальна дисципліна має свою історію виникнення, становлення та розвитку. Криміналістика відноситься до наук кримінально-правового циклу, що динамічно розвиваються. На сьогодні простежуються певні тенденції у розвитку криміналістики, відбивається її роль у підготовці майбутніх юристів.

В Україні суттєва увага має бути приділена проблемам криміналістичної дидактики. На теперішній час актуальними знову постають питання, які були сформульовані на початку ХХ століття: хто має викладати криміналістику, кому її слід викладати, коли і як її викладати [3, с. 92-97].

У сучасних умовах існують різні підходи до ролі криміналістики в юридичній освіті, під час підготовки студентів-юристів. У цьому напрямку проходять також й наукові дискусії [4, с. 124, 125]. Досить важливим є й те, що під час епідемії коронавірусу і переведенням навчальних занять у дистанційний режим було проведено Цифровий Міжнародний Криміналістичний Конгрес (Digital International Criminalists Congress) (28.05.2021), який присвячувався умовам викладання криміналістики у європейських університетах [5].

За нашим переконанням, криміналістику як навчальну дисципліну необхідно викладати всім студентам-юристам. При цьому, криміналістика має бути обов'язковою (нормативною)

дисципліною на юридичних факультетах і в університетах не залежно від професійної спрямованості (спеціалізації) майбутніх юристів (прокурор, детектив, адвокат, нотаріус, юридичний радник, суддя та ін.). Інша справа, що різним юристам необхідний різний обсяг даних криміналістичного спрямування [6, с. 53], певний обсяг навантаження за навчальними програмами. Навчання студентів-юристів з криміналістики передбачає розвиток у них творчого мислення, формування навичок у здійсненні практичної діяльності, прийнятті правильних рішень [7, с. 73].

Специфіка проведення практичних і лабораторних занять з криміналістики, застосування спеціального обладнання, приладів та інших технічних засобів передбачає їх проведення у малих групах по 5-10 студентів, використання дуального навчання (здійснення викладання двома викладачами або викладачем і практичним співробітником). Вироблення належного рівня умінь та навичок передбачає індивідуальний підхід до студентів, виконання кожним з них окремих практичних завдань.

Класичне навчання має бути певним чином модернізовано. Необхідно більш інтенсивно використовувати новітні методичні розробки – пропонування ділових ігор, постановлення проблемних і ситуаційних завдань, використання рефлексивного мислення і управління. На теперішній час читання лекцій, проведення практичних і семінарських занять неможливе без використання мультимедійних засобів, демонстрації відеоматеріалів, запровадження презентацій, застосування електронних ресурсів та оригінальних комп'ютерних навчальних продуктів [8, с. 79-81]. Виконання лабораторних робіт з криміналістики передбачає використання сучасного обладнання, приладів, пристосувань, інших науково-технічних засобів та матеріалів.

Заняття з криміналістики пов'язані, як правило, з розробленням їх сценарію, необхідністю моделювання (імітації) ситуацій. У випадку роботи студентів у малих групах слід підготувати для них декілька різних сценаріїв. Достоїнством ситуативних методів необхідно визнати збільшення привабливості занять, що мотивує засвоєння теоретичних знань [9, с. 111, 112].

Важливу роль у проведенні практичних занять і виконанні лабораторних робіт з криміналістики має виконувати музей криміналістики (або кабінет криміналістики) та криміналістичний полігон.

Криміналістичний полігон являє собою спеціально обладнану територію або приміщення для проведення таких занять у польових умовах. Полігон повинен бути прилаштований для виконання конкретних завдань студентами закладів вищої освіти: наявність інсценованих приміщень (територій), меблів, макетів, манекенів, моделей, аналогів тощо. Також на криміналістичному полігоні має бути подана різна криміналістична техніка, тренажери, прилади, пристосування, матеріали [10, с. 59-65].

Література:

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 952 с.
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М.: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
3. Маннс Г. Криминалистика, как прикладная дисциплина и предмет преподавания. *Криминалист первопечатный*. 2011. № 3. С. 92-97.
4. VII Polish Forensic Science Society Symposium «Criminalistics – Education First». *A First Printed Criminalist*. 2018. № 16. P. 124, 125.
5. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого : [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. Режим доступу: <https://nlu.edu.ua/event/digital-international-criminalists-congress>
6. Шепітько В. Ю. Криминалістика ХХІ века: предмет познання, задачи и тенденции в новых условиях. *Современное состояние и развитие криминалистики*: сб. науч. трудов. Харьков: Апостиль, 2012. С. 41-54.
7. Шепітько В. Ю. Проблемы становления и развития криминалистики как университетской дисциплины в Украине. *Модели преподавания криминалистики: история и современность*: сб. науч. трудов / под ред. Н. П. Яблокова, В. Ю. Шепітько. Харьков: Апостиль, 2014. С. 63-73.
8. Шепітько В. Ю. Про розробку та впровадження в навчальний процес новітніх технологій навчання. *Проблеми*

вищої юридичної освіти: тези доп. та наук. повідом. наук.-метод. конф. / за ред. В. В. Комарова. Харків: НЮАУ, 2002. С. 79-81.

9. Кендзерска Г. Изучение криминалистики в Польше. *Модели преподавания криминалистики: история и современность*: сб. науч. трудов / под ред. Н. П. Яблокова, В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. С. 99-120.

10. Кафедра криміналістики: історія становлення та розвитку. До 80-річчя заснування: монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2020. 268 с.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Шимон С. І.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри підприємницького
та корпоративного права*

*Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Ключовими факторами, які впливають на якість юридичної освіти, завжди були і залишаються професійна компетентність та педагогічна майстерність викладача. Яскраві постаті вчених і водночас талановитих викладачів відіграють визначальну роль у становленні особистості правознавця, спогади про них назавжди закарбовуються у свідомості студентів. В літературі зустрічається чимало спогадів про унікальні лекції видатних учених, і, як правило, саме вони стали вирішальними для вибору професійної спеціалізації майбутніх юристів. У таких спогадах передусім ідеться про викладацький талант лектора, вміння захопити аудиторію, особливі «родзинки», які приваблювали студентів, перетворювали кожну зустріч з викладачем в особливе дійство. Наприклад, колишні студенти Є. А. Флейшиць, із захопленням згадували, що кожну наступну лекцію вона починала тими самими словами, якими завершувала попередню.

В сучасних умовах освітньої діяльності, особливо враховуючи перехід до змішаної системи навчання, яка передбачає проведення он-лайн занять, ще гостріше постає питання про педагогічний ідеал викладача юридичних дисциплін. Педагогічний ідеал варто розуміти як сукупність таких професійних та особистісних якостей науково-педагогічного працівника, які можуть слугувати взірцем для наслідування; при чому таким взірцем, який викликає щире бажання діяти так само, силою якого можна нейтралізувати негативні, небажані установки і викладачів-послідовників, і студентів. Під впливом такого прикладу у свідомості студентів формується й ідеал висококваліфікованого юриста, який володіє і глибокими професійними знаннями, і кращими особистісними якостями, і людськими чеснотами. Власне такий результат є метою освітньої діяльності у сфері вищої освіти.

Водночас неможливо ігнорувати ті радикальні зміни соціокультурної ситуації в державі, які сталися в останні десятиліття і продовжують діяти, ускладнюючи проблему професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача як сукупності компетенцій та професійно значимих якостей особи, які необхідні для ефективної науково-педагогічної діяльності.

Як правило, виокремлюють два головні складники діяльності викладача вишу: педагогічну та науково-дослідну роботу. У нормативно-правових актах Міністерства освіти і науки України вирізняють більше видів роботи викладача: навчальна, навчально-методична, науково-дослідна, організаційна та виховна. Загальні уявлення про професійно-педагогічну компетентність дозволяють виділити низку компетентностей викладача, які можна згрупувати в кілька груп: загальнокультурні, ціннісні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова тощо. Окреме місце серед них посідає компетентність професійного самовдосконалення, яка є необхідною умовою не тільки розвитку відповідного фахівця, але й його виживання у професійній діяльності у сфері вищої освіти, адже на ринку праці вже спостерігається конкуренція викладачів правознавчих дисциплін.

Професійне самовдосконалення слід розглядати як усвідомлену цілеспрямовану діяльність викладача щодо підвищення власного фахового рівня, розширення професійного

світогляду, розвитку професійно важливих якостей особистості, які відповідають стандарту педагогічної діяльності, соціальним умовам у сфері вищої освіти.

Професійне самовдосконалення викладача галузевих юридичних дисциплін здійснюється відповідно до особистої програми розвитку, яку кожен персонально визначає для себе як науково-педагогічний працівник. Першим етапом у процесі формування такої програми має бути *самоаналіз* професійно-педагогічної діяльності. У процесі такого самоаналізу необхідно з максимальною об'єктивністю відповісти для себе на низку запитань та порівняти реальне з бажаним: як саме характеризується його діяльність і якою вона має бути, щоб забезпечувала високу якість освіти?

Не зачіпаючи проблем науково-дослідницької діяльності та звертаючись до суто педагогічної роботи, виділимо такі питання – об'єкти для самоаналізу: а) якість розробленого викладачем методичного забезпечення навчального курсу: відповідність нормативним вимогам і рівню розвитку відповідної галузі права та доктрини; б) змістове наповнення навчального контенту для лекційних (семінарських) занять: наявність необхідної, сучасної та корисної інформації, наповненість прикладами правозастосування; здатність зацікавити студентів; логічність структурованості матеріалу; доступність форми подання інформації; в) додаткові освітні послуги, які забезпечує викладач: керівництво науковим гуртком з відповідної галузі права; кураторство у студентській юридичній клініці; проведення додаткової індивідуально-консультативної роботи, її форми; керівництво конкурсними науковими роботами тощо; г) засоби активізації навчальної діяльності студентів, які застосовує викладач: вирішення юридичних кейсів, робота в малих групах, ділові ігри; зміст творчих завдань для студентів тощо; ефективність цих засобів; д) педагогічні навички викладача: уміння володіти аудиторією, якість усного мовлення та публічних виступів, володіння риторикою; е) стосунки зі студентами: ступінь порозуміння зі студентською аудиторією; їх відповідність правилам академічного поведіння; наявність конфліктів і непорозумінь; об'єктивність оцінювання тощо; є) результати навчальної діяльності студентів: ступінь опанування ними навчального курсу; зацікавленість навчальною дисципліною; рівень успішності; особливі

досягнення (перемоги в олімпіадах, конкурсах тощо); ж) заходи, які вживав викладач для підвищення власної професійно-викладацької компетентності в останній рік: стажування в практикуючій організації, проходження курсів з навчання роботі з он-лайн платформами; участь у науково-практичних семінарах за предметом навчального курсу; складання іспитів для отримання свідоцтва на здійснення адвокатської діяльності тощо; з) уміння створювати позитивний настрій в аудиторії; уміння володіти власним емоційним станом, контролювати хід думок, власну поведінку у спілкуванні зі (складними) студентами тощо; и) об'єктивність самооцінки викладача як професіонала та особистості (реальна, занижена, завищена).

На основі результатів такого самоаналізу слід визначити проблеми у викладацькій діяльності, способи їх виправлення та скласти *перспективну* (наприклад, на 3 роки) й *робочу* (на найближчі півроку) програми професійного розвитку і самовдосконалення викладача.

Програма може бути більш чи менш стислою або деталізованою в залежності від того, про який вид діяльності і про виправлення яких проблем ідеться. Так, якщо існує потреба в осучасненні знань викладача із проблем практики правозастосування з відповідних галузей права, то програма може передбачати вивчення матеріалів судової практики, стажування в органах суду чи адвокатури, відвідування науково-практичних семінарів (вебінарів), скажімо в рамках діяльності Акредитованих курсів в Legal High School і подібн.

Якщо вдосконалення потребує робота з активізації навчальної діяльності студентів, то доцільно окреслити всі недоліки, відмічені у процесі самоаналізу, та замінити їх ефективними засобами, методами, прийомами роботи. Наприклад, якщо викладач у процесі заняття часто ставить питання, які мали б спонукати студентів до дискусії, але одразу ж сам відповідає на них, то цей підхід має замінюватися заохоченням студентів до активного діалогу для пошуку відповіді на питання. Якщо викладач видає студентам завдання вирішувати практичні задачі, які ніколи не вирішувалися в аудиторії – натомість має впроваджуватися практика вирішення практичних задач в аудиторії та їх докладний аналіз за обов'язкової участі студентів.

Задля вдосконалення навчальної діяльності в контексті способів подання навчального матеріалу також варто діяти шляхом заміни старих установок на нові, продуктивніші. Наприклад, якщо в процесі самоаналізу з'ясовано, що на лекції викладач не дотримується плану лекції, допускає часті повтори думок, не підводить підсумків, не відповідає на запитання студентів, проводить лекцію у вигляді безперервного монотонного монологу, то програма самовдосконалення має передбачати заміну таких непродуктивних методів на більш дієві: чітко визначати ціль і завдання лекції, оголошувати план лекції та безумовно його дотримуватися, наводити короткі висновки з кожного питання; висловлювати власне ставлення до дискусійних питань з їх докладним аналізом; застосовувати різноманітні способи подання інформації (з ілюстрацією прикладами); «оживляти» аудиторію короткими відступами, обов'язково пов'язаними з темою заняття.

Надзвичайно важливою є комунікативна компетентність викладача, над удосконаленням якої має безперервно працювати кожен, насамперед, з урахуванням особливостей психології колективу студентів (кожної академічної групи). Завдання викладача – створювати позитивний емоційний настрій в студентській аудиторії та утримувати його упродовж всього заняття. У разі, якщо в процесі самоаналізу щодо цього питання, виявлено такі деструктивні явища, як зверхність у ставленні до студентів, недобррозичливість, переважання менторських інтонацій, негативних коментарів, негативних оцінок особистостей (і відповідей), відсутність емоцій, одноманітність навчальних прийомів та засобів впливу викладача на студентів, то його завданням є замінити ці прийоми продуктивними засобами комунікації зі студентською аудиторією: доброзичливий настрій, акцентування уваги на позитивних досягненнях студентів, усіяке схвалення та підтримка, позитивне оцінювання студентських ініціатив, організація діяльності студентів (натомість управління їхньою поведінкою).

Важливо пам'ятати, що саме перенесені в аудиторії емоції змінюють суб'єктивний досвід особистості студента, формують його систему шкал та оцінок, а це істотно впливає на ставлення студента і до відповідної правознавчої дисципліни, і до майбутньої правничої професії.

ЗМІНИ У ВИКЛАДАННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Школик А. М.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Викладання адміністративного права та й загалом дотичних дисциплін адміністративно-правового спрямування в українських університетах протягом останніх десятиліть зазнало істотних змін: у частині як структури курсів, так і їх змістовного доповнення. При тому поглибилися існуючі відмінності між різними юридичними школами, що загалом відображає ідею університетської автономії, але навряд чи є позитивним явищем для студентів-правників, яким після завершення навчання необхідно скласти уніфіковані для усієї держави іспити (єдине фахове вступне випробування для випускників бакалаврських програм, та єдиний державний кваліфікаційний іспит – для осіб, що навчалися на магістерських програмах).

У зв'язку з наведеним, постає питання уніфікації структури усіх галузевих юридичних дисциплін, що є особливо актуальним для адміністративного права України, яке навіть з огляду на відсутність стабільного адміністративного законодавства перебуває у стані постійних змін. Однак у будь-якому випадку необхідною є розробка модельної програми (силабусу) курсу «Адміністративне право», що стане спільним знаменником для усіх юридичних шкіл. З цією метою вважаємо за доцільне продовжити фахову дискусію щодо змістовного наповнення названого базового курсу, яку було розпочато у межах школи ОБСЄ з методології викладання галузевих дисциплін публічно-правового циклу в липні поточного року.

Станом на сьогодні структура та наповнення навчальних програм та силабусів з курсу «Адміністративне право» вищих навчальних закладів України, що готують фахівців за напрямом 081 «Право», істотно відрізняється. Узагальнюючи зміст існуючих навчально-методичних розробок, виділимо основні відмінності у викладанні аналізованого курсу.

По-перше, як наслідок усталеної в радянський період поділу адміністративного права на загальну та особливу (спеціальну)

частини, у багатьох українських університетах продовжують викладати обидві складові, що на перший погляд є цілком логічним і дозволяє максимально повно висвітлити усі аспекти адміністративно-правових відносин. Однак насправді курси «Адміністративного права», на відміну від «Кримінального права» чи «Цивільного права», є надмірно короткими та охоплюють лише один або два семестри у підготовці юристів. Це робить практично неможливим належне висвітлення навіть основних положень особливої частини, присвяченої правовому забезпеченню публічного управління та адміністрування у різних сферах суспільного життя. До того ж, особлива частина адміністративного права по суті включає окремі навчальні дисципліни, багато з яких фактично викладаються окремо як вибірккові.

Тому наша позиція полягає у доцільності повного переходу до викладання в межах обов'язкового курсу «Адміністративне право» лише загальної частини або ж «Загального адміністративного права» за німецьким зразком. До речі, частина українських підручників та навчальних посібників з предмету так і називаються [1], хоча це ще не стало тенденцією.

По-друге, важливим вважаємо також пов'язане питання чіткого та остаточного розмежування адміністративного і адміністративного процесуального права України. Це питання уже не є настільки дискусійним, оскільки адміністративне процесуальне право України, присвячене адміністративному судочинству, в бакалаврському стандарті віднесено до обов'язкових навчальних дисциплін. Однак у частині правничих шкіл до цього часу продовжують викладати чимало адміністративно-процесуальних норм у межах курсів з адміністративного права. На наш погляд, такий підхід є допустимим виключно з дуже обмеженої проблематики, що включена до теми «Судовий контроль за публічною адміністрацією», наприклад, щодо повноважень адміністративних судів щодо визнання неправомірними та скасування адміністративних актів.

По-третє, і це пов'язано з другим пунктом, фахівцям з адміністративного права варто визначитись із місцем адміністративно-процедурного права. Вивчення зарубіжного досвіду з питань викладання цієї надважливої підгалузі адміністративного права виявило принаймні два підходи: або основи адміністративно-процедурного права вивчають у межах загального адміністративного права або ж воно є окремою навчальною дисципліною, що передує адміністративно-процесуальному праву в навчальних планах. На даному етапі ми схилиємось до першого

варіанту, який наповнить реальним змістом базовий обов'язковий предмет адміністративного права, але при тому не виключатиме викладання спеціального вибіркового курсу з адміністративної процедури.

По-четверте, вважаємо доцільним дещо звузити обсяг викладання адміністративно-організаційного права, присвяченого системі, структурі та повноваженням виконавчої влади та місцевого самоврядування. Основне застереження тут полягає у недоцільності дублювання тих аспектів організації публічної адміністрації, що уже вивчена студентами на відповідних курсах «Конституційного права». В результаті більше уваги може бути приділено адміністративно-правовим інститутам та нормам, що мають більш практичне значення для майбутніх юристів.

По-п'яте, певну дискусію може викликати місце ще однієї підгалузі – службового права у відповідних навчальних програмах. Із цього питання також існує відмінний зарубіжний досвід: у Франції службове право є складовою частиною загального курсу з адміністративного права, а в Німеччині – належить уже до особливого. Оскільки в Україні діє спільне правове регулювання службових відносин в Україні для усіх сфер публічного адміністрування, хоч і не виправдано розподілене у двох базових законодавчих актах «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування», тут варто підтримати французький підхід, у якому службове право належить до загального курсу.

По-шосте, аналогічну дискусію викликає належність адміністративно-деліктного права до загального чи особливого. Знову ж таки, оскільки на відміну від Німеччини, в Україні діє систематизований законодавчий акт – Кодекс України про адміністративні правопорушення, який закріплює юридично відповідальність практично у всіх сферах публічного адміністрування, вважаємо за доцільне вивчати його положення в межах загального адміністративного права. Додатковим аргументом є те, що до суб'єктів, які розглядають та вирішують справи про адміністративні правопорушення, переважно належать адміністративні органи, а постанови про накладення ними адміністративних стягнень є втручальними адміністративними актами, які незаперечно вивчають у загальному адміністративному праві.

Висвітлені питання безсумнівно не вичерпують усієї проблематики доцільних та необхідних змін у викладанні адміністративно-правових дисциплін в українських університетах, але є

основою для дискусії, евентуального погодження наукових позицій та зближення змісту навчальних програм.

Література:

1. Бевзенко В.М., Мельник Р. С. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. – К. : Ваіте, 2014. – 376 с.; Загальне адміністративне право: підручник / За заг. ред. І. С. Гриценка. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКЛАДАННЯ ПОСТРЕФОРМОВАНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Шумило М. Є.

*доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки
і техніки України, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

*При вході до університету у Південній Африці є такий
надпис: «Знищення будь-якої нації не потребує використання
атомних бомб або ракет дальнього радіусу дії. Для цього
достатньо зниження якості освіти і дозволу на обман на
екзаменах тими хто вчиться. Пацієнти вмирають від рук таких
лікарів, будівлі руйнуються від рук таких інженерів,
справедливість втрачається від таких юристів і суддів,
управління губиться від таких законодавців.
Крах освіти – це крах нації»*

Проблему якості викладання юридичних дисциплін умовно можна розділити на два ключових сегменти: 1) змістовний і 2) процедурний (методика). Вони між собою органічно

взаємопов'язані. У своєму короткому виступі, я частково зупинюся на особливостях змістовної складової при викладанні кримінального процесу в магістратурі в умовах зміни його «філософії».

Як правило, перед початком занять, з метою з'ясування рівня підготовки студентів з інших вузів я пропоную їм дати відповідь на декілька контрольних питань, а саме:

- 1) Яка мета кримінального процесу?
- 2) Що таке належна правова процедура?
- 3) Що ви розумієте під доказами у кримінальному процесі?
- 4) Яке визначення доказування в кримінальному процесі?
- 5) Який зміст ви вкладаєте у визначення притягнення до кримінальної відповідальності?

Серед різноманітних відповідей обов'язково студенти називають, наприклад, що метою кримінального процесу є встановлення об'єктивної істини слідчим і прокурором; цитують визначення доказів і доказування зразка 1958 року; притягнення до кримінальної відповідальності ототожнюють з повідомленням про підозру або пред'явленням обвинувачення, посилаючись на роз'яснення термінів у ст. 3 КПК 2012 року. Характерною ознакою таких відповідей є те, що вони їх не пов'язують із діяльністю суду, а відносять до компетенції органів досудового розслідування і прокурора. Водночас, новітніми положеннями європейської орієнтації унормованими у КПК 2012 року свої відповіді студенти не обґрунтовують, або не звертають на них увагу. Зауважу, що таку неприглядну картину маємо на фоні того, що хочемо надати молодому поколінню юристів сучасну європейську освіту. Які причини такого явища? На мій погляд, вони є об'єктивного і суб'єктивного характеру.

1. До числа об'єктивних чинників слід віднести те, що викладання кримінального процесу відбувається в перехідний період. Новий КПК 2012 року запровадив нову філософію, яка супроводжується «ефектом розриву з минулим». Дійсно, ідеологічно «розрив» має місце, але, на жаль, поки що не фактично. Теоретично кодифікація передбачає усунення невизначеностей у сфері права, та забезпечення стабілізації у регулюванні відповідних суспільних відносин. Як свідчить практика, такі функції кодифікації впроваджуються в реальності повільно. Окремі положення минулих наукових розвідок і законодавства є дуже

живучими у свідомості їх носіїв і тому впливають на тлумачення оновленого законодавства. Тому, з даних міркувань викладання кримінального процесу, нерідко, знаходиться у фазі юридичної невизначеності, або у полоні застарілих понять і категорій, сформованих в умовах адміністративно-командного режиму управління державою і суспільством.

2. Аналіз вітчизняного кримінального процесуального законодавства свідчить про те, що під впливом адміністративно-командних чинників відбулося «зміщення» повноважень суду до органів досудового розслідування, що призвело до пониження його ролі в період дії радянського права. Суд був «придатком» виконавчої влади і вважався складовою адміністративно-командного механізму управління підконтрольною органам прокуратури. Всупереч загально визнаним правовим засадам переваги надавалися органам досудового розслідування, зі штучним «привласненням» не характерних для них повноважень. Такі деструктивні наслідки опікування суду і пониження його ролі у вирішенні соціальних конфліктів у минулому, на жаль, глибоко проникли у свідомість не одного покоління юристів, негативно вплинуло на стан наукових розвідок і законодавства. Тому до цього часу в наукових навчальних джерелах і законодавстві нерідко ототожнюється кримінальний процес і кримінальне судочинство, доказування з розслідуванням і кримінальним переслідуванням, стримується руйнація слідчого способу формування доказів, урівнюється повідомлення про підозру з притягненням до кримінальної відповідальності, без констатації вироком суду факту вчинення злочину особа звільняється від кримінальної відповідальності, нівелюється роль і значення обвинувального вироку як продукту судової діяльності у реалізації норм кримінального законодавства, судова діяльність залишається складовою системи стадій кримінального процесу, що суперечить вимогам статей 6 і 129 Конституції України.

Подолання таких деструктивних спотворень потребує чимало кваліфікованих зусиль і часу. Очевидно, живучість минулої спадщини призвела до того, що до цього часу при викладанні кримінального процесу не надається належної уваги значимості функції суду в структурі органів кримінальної юстиції. Тому майбутнім юристам з самого початку вивчення даного курсу треба

формувати знання щодо функцій, мети і завдання суду у кримінальному провадженні, які полягають:

1) У захисті і поновленні порушених злочинами прав і законних інтересів потерпілих, шляхом засудження винуватих і призначення їм справедливого покарання і відшкодування потерпілому шкоди спричиненої злочином;

2) Захисті особи від незаконного і необґрунтованого обвинувачення і іншого обмеження її прав і свобод шляхом виправдання невинних, звільнення їх від покарання, а також відновлення в порушених правах. Для суду дані напрями діяльності є рівноцінними, що відповідає призначенню судової влади.

Подання навчального матеріалу в такому напрямку буде сприяти усуненню низки невизначеностей у чинному КПК. Це також передбачає заміну і корекцію значної долі фундаментальних понять і категорій сформованих в умовах дії радянського періоду права, як таких, що не відповідають змісту сучасного вітчизняного кримінального процесу.

3. На жаль, особливістю сучасного викладання кримінального процесу є те, що воно нерідко обмежується кримінально процесуальною догматикою. З посиланням на закріплені в законодавстві визначення термінів (ст. 3 КПК 2012 року). Вони, на мою думку, змістовно обмежені і не відображають повноту юридичної природи процесуальних понять. Нерідко їх формулювання використовуються як стандарти у науковій і в навчальній діяльності. На мій погляд, такий підхід спрощує і обмежує уявлення про такі процесуальні явища. Біда нашої науки і освіти полягає в тому, що даних сферах діяльності використовуються та застосовуються визначення, а не поняття. Останні значно ширші і глибші за своїм змістом. Визначення – це лише перший крок для пізнання поняття як привід для вивчення певного явища. Феномен «поняття» це певна смислова конструкція, яка має стійку структуру різнорідних предметних смислів. Слово не можна ототожнювати із поняттями. Інакше таке описування перетвориться в скопище догм. Тому розтиражовані визначення можна вважати квазіпоняттями «домовинами для думки». З даного приводу слушне твердження О.С. Тагера: «Природньо, що в епохи і періоди, коли у всіх галузях права на черзі перегляд усталених поглядів і переоцінка цінностей, процесуальна догматика перестає бути достатньою в судовій галузі, тому що не

може вирішити всіх завдань, які стоять перед юриспруденцією» (Право и жизнь. М.1924. Книга 1 с. 51).

4. На мою думку, значної шкоди викладанню кримінального процесу завдає **натуралістичний підхід** в оцінці соціально-правових явищ і сформованих на його основі теоретичних концепцій і окремих законодавчих норм. Одним із проявів натуралістичного мислення, обумовленого недооцінкою правової природи вироку є також надмірна «матеріалізація» інститутів підозри, обвинувачення і притягнення до кримінальної відповідальності. Поштовхом для цього послужив п. 3 Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99 в якому зазначено, що притягнення до кримінальної відповідальності як стадія кримінального переслідування починається з моменту виставлення особі обвинувачення у вчиненні злочину. Зоставляючи в стороні питання про змістову невизначеність юридичної конструкції «притягнення до юридичної відповідальності», хотів би звернути увагу на той факт, що в результаті хибного тлумачення змісту п. 3, де мова йдеться про стадію реалізації норм кримінального права, але не процесуальну стадію *sensu stricto*, в п. 14 ст. 3 чинного КПК роз'яснюється, що «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення». Таке хибне тлумачення позиції Конституційного Суду в КПК фактично нівелює юридичну функцію даних інститутів, що не може негативно не впливати на формування правосвідомості молодих юристів. На моє переконання, в стадії досудового розслідування зарано ставити питання про кримінальну відповідальність особи. Для цього спочатку необхідно в рамках належної судової правової процедури встановити її підстави шляхом змагального дослідження доказів. Підозра і обвинувачення – це процесуальні поняття, які означають лише офіційну постановку питання про *можливу* кримінальну відповідальність особи у вчиненні злочину. Тому особа вважається притягнутою до кримінальної відповідальності з моменту оголошення обвинувального вироку і до вступу його в законну силу. І лише після цього при – в разі браку оскарження вироку – настає етап *реалізації* кримінальної відповідальності.

5. Гадаю, значної шкоди викладанню кримінального процесу завдає догма переваги матеріального над процесуальним як прояв недооцінки ролі судової діяльності у встановленні юридичного факту вчинення злочину.

Так, радянська школа права відзначалась чітко вираженим «матеріальним детермінізмом», оскільки філософською базою радянського правознавства був діалектичний матеріалізм, тому у всіх теоретико-правових конструкціях на перше місце ставився матеріальний елемент. Це призвело до того, що на пострадянському просторі (Україна тут, на жаль, не виняток...) у науці кримінального права до цього часу панує позиція, що кримінальне процесуальне право є похідним від кримінального матеріального права. Тому не дивина, що розвиток кримінального і кримінально-процесуального законодавства, на жаль, відбувався (і далі відбувається) не синхронізовано і паралельно, а, скоріше, за різними віддаленими траєкторіями, на засадах своєрідного «галузевого сепаратизму». Через це домінантною в українській правовій науці стала теорія первинності виникнення кримінально-правових відносин (з моменту вчинення злочину), на ґрунті яких виникали вже вторинні, підпорядковані першим, відносини кримінально-процесуальні.

Фактично така теоретична конструкція вже наперед визначала, задавала результати кримінально-процесуальної діяльності, сприяючи їй *обвинувальному ухилу*, спрямовуючи її на забезпечення практичної реалізації абстрактної засади невідоротності покарання. Згідно такого підходу «базисне матеріально-правове відношення існує об'єктивно і само по собі пронизує всю кримінально-процесуальну систему, визначає суть всіх елементів кримінально-процесуальних відносин, форми і види роботи правоохоронних органів». Зрозуміло, що це не могло не впливати й на зміст законодавства в сфері кримінальної юстиції, знецінюючи таким чином самий юридичний характер діяльності органів розслідування і суду, виводячи за юридичні дужки права і свободи людини. Дана конструкція давала підстави, на мій погляд, помилково розглядати кримінальний процес як засіб примусової реалізації норм матеріального права.

6. Зальновідомо, що досягнення певної мети завжди передбачає застосування відповідних засобів. Дане правило діє в сфері освіти. Тому не важко дійти до висновку, що одним із

суб'єктивних факторів, який впливає на якість викладання є те, що ключовою фігурою у навчальному процесі є професійно підготовлений (науково і методично) науково-педагогічний працівник. На жаль, в умовах сьогодення втрачаються кращі вітчизняні традиції у становленні і вихованні науково-педагогічних кадрів. Збільшення кількості докторів і кандидатів наук з кримінального процесу, на мою думку, пропорційно не вплинуло на якість його викладання. Натомість, практично відсутня професійна методична підготовка науково-педагогічних працівників, щодо викладання галузевих юридичних дисциплін. Плюралістичний підхід до тлумачення норм законодавства і його практичного застосування ускладнює кримінально процесуальну діяльність. Тому виникає додаткова необхідність в поясненні правових позицій Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, рішень Верховного Суду., Доводиться також констатувати те, що навчальна робота обтяжується підготовкою різного роду матеріалів формального характеру. Це не дозволяє викладачам приділяти достатньо часу для підготовки проведення лекцій і семінарських чи практичних занять. Відтак, є сенс встановити орієнтовні щотижневі і диференційовані нормативи навантаження з урахуванням часових витрат на підготовку до занять окремо для лекторів і тих, хто проводить семінарські і практичні заняття. На мій погляд, на якість викладання і навчання впливає рівень організованості навчального процесу, а саме, розподілу праці між лекторами і викладачами, які проводять семінарські і практичні заняття. Ефективне упорядкування у даній сфері, на мій погляд, передбачає використання правил функціональних систем, що означає «розподіл функцій між окремими її компонентами з одночасною кооперацією в процесі якої кожен виконує специфічну роль за рахунок відносної автономності з метою досягнення загального результату.» Думаю, що це лише невелика частка проблем, обумовлених викладанням постреформованого кримінального процесу, усунення яких буде сприяти поліпшенню якості його викладання.

НОТАТКИ

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Збірник матеріалів круглого столу

м. Київ, 7 жовтня 2021 року

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат,
цифр, прізвищ тощо
несуть автори.*

Підписано до друку 30.11.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,35. Тираж 150. Замовлення № 1221-312
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.